

Socialdemokratiets Arbejdsprogram 1977 **Et solidarisk samfund**

Indhold

Sikkerhed og afspænding
Solidaritet med udviklingslandene
Socialdemokratiets EF-politik
Samfundsplan - en nødvendighed
Trafikpolitik
Gode boliger til alle
Erhvervsliv og samfund
Et konkurrencedygtigt landbrug og fiskeri
Miljø og ressourcer
Forbrugerbeskyttelse
Arbejdsmarkedspolitikken - beskæftigelse til alle og forbedring af arbejdsmiljøet
Forskning for samfundet
Uddannelsen - et instrument for lighed og solidaritet
Familie-, social- og sundhedspolitikken
Moderne retsopfattelse
Kultur i en social sammenhæng
Folkekirken - folkets kirke
Skattereformen må føres videre

Et solidarisk samfund

På to partikongresser, i september 1977 og december 1978, blev Socialdemokratiets arbejdsprogram „Et solidarisk samfund“, som er indeholdt i denne pjece, vedtaget. Sammen med vort principprogram, „Solidaritet, lighed og trivsel“ og vort kommunalpolitiske program, begge vedtaget på partikongressen i 1977, udgør arbejdsprogrammet fundamentet for Socialdemokratiets politik i 80-erne.

Hvor principprogrammet er udtryk for Socialdemokratiets ideologi og målsætning anviser arbejdsprogrammet vor praktiske politik. Det er et vigtigt redskab til at omsætte vore langsigtede målsætninger i praktisk politisk gerning overalt i samfundet, til gavn for den enkelte borger og for fællesskabet.

Sikkerhed og afspænding

Fred og afspænding skal fortsat være målsætningen for dansk udenrigspolitik, der aktivt må virke for,

- at styrke nationernes samarbejde indenfor rammerne af De forenede Nationer og derved tilstræbe dannelsen af et internationalt retssamfund med social retfærdighed,
- at støtte afspændingsbestræbelserne gennem en aktiv indsats for opfølgningen af Konferencen om Sikkerhed og Samarbejde i Europa,
- at medvirke til samtidige, gensidige og afbalancerede styrkereduktioner i Europa på en sådan måde, at der ikke blot sker en flytning af tyngdepunkterne fra Central-Europa til Nord- og Syd-Europa,
- at fremme forslaget om en verdensnedrustningskonference.

For øjeblikket kan der ikke anvises noget sikkerhedspolitisk alternativ til Danmarks medlemskab af NATO.

Denne forsvarsalliance bør i overensstemmelse med sin dobbelte målsætning benyttes til at arbejde for yderligere afspænding. Danmark må modsætte sig en udvidelse af NATO's opgaver og områder, og man kan og vil fortsat ikke betragte NATO som et mål i sig selv.

Afspændingspolitikkenes perspektiv må være et Europa, hvor de to militærblokke gør sig selv overflødige.

NATO må fortsat være en sammenslutning af demokratiske stater.

Det er værdifuldt, at man fortsætter og udbygger det udenrigspolitiske samarbejde mellem EF-

landene med fastholdelse af det enkelte lands selvbestemmelse. Dette samarbejde kan gøre Vest-Europa mere uafhængigt og derfor også øge de vesteuropæiske landes muligheder for at bidrage aktivt til udbygningen af et stabiliserende og tillidsskabende samarbejde mellem Vest og Øst i Europa. Socialdemokraterne tager fortsat afstand fra et militært samarbejde indenfor rammerne af De europæiske Fællesskaber.

Danmarks deltagelse i EF-samarbejdet på det udenrigspolitiske område skal ikke ses som en erstatning for det udenrigspolitiske samarbejde mellem de nordiske lande, men som et supplement hertil. Det gælder navnlig i forhold til vor deltagelse i FN og andre internationale organisationer. Socialdemokratiet ser i EF-samarbejdet og det nordiske samarbejde en mulighed for Danmark til at knytte endnu stærkere bånd mellem de vesteuropæiske demokratiske lande. Et yderligere middel hertil er Europarådet med den medlemskreds, der rækker ud over både de nordiske lande og EF-landene.

Vi anerkender de enkelte nationers selvbestemmelsesret på demokratisk grundlag. De sidste rester af kolonistyrer må afskaffes. Socialdemokraterne tager skarpt afstand fra den sydafrikanske og rhodesiske undertrykkelsespolitik.

Danmark må virke for, at våben fra NATO-lande ikke anvendes til undertrykkelse af befolkningerne i det sydlige Afrika eller andre steder. Danmark må endvidere virke for et generelt forbud mod eksport af våben til Sydafrika. Socialdemokraterne udtrykker solidaritet med frihedsbevægelserne, der kæmper for selvstændighed og social retfærdighed, hvor der ikke på demokratisk vis gives mulighed for en menneskeværdig tilværelse. De endnu ufrie befolkninger bør have mulighed for frit at bestemme deres egen fremtid uden indblanding udefra. Socialdemokratiet vender sig mod undertrykkelse af menneskerettighederne overalt i verden, hvor dette forekommer og vil arbejde for, at Danmark i internationale organisationer, som f.eks. EF, FN, Verdensbanken m.fl. søger at sikre, at disse organisationer aktivt deltager i kampen mod regimer, der krænker disse rettigheder.

Solidaritet med udviklingslandene

Socialdemokraterne vil i praktisk politik være solidariske overfor udviklingslandene. Partiet vil arbejde for at støtte disse landes egne udviklingsbestræbelser dels ved stadig voksende overførsel af faglig og økonomisk bistand, dels ved at støtte kravene om en mere retfærdig organisering af det økonomiske samkvem i verden. Må let må være en global lighedspolitik. Det må være en grundlæggende indstilling for den demokratiske socialisme, at den i udviklingslandene støtter alle de tendenser, der tilstræber større social, politisk, økonomisk og kulturel frihed og uafhængighed. Denne politik bør også føres indenfor EF's organer, hvor Danmark fortsat må arbejde for en positiv indstilling både til en øget bistand fra EF-landene og til udviklingslandenes ønsker om en ny økonomisk verdensorden.

En af årsagerne til den tredje verdens fattigdom er den ulige internationale arbejdsdeling. De rige industrilande drager fordel af udnyttelsen af råstofferne i en række af udviklingslandene. Socialdemokratiet går ind for internationale råvarearrangementer. Målet er at sikre stabile priser på et højt niveau kombineret med sikkerhed for forsyningerne. Det er i både industri- og udviklingslandenes interesse. Udviklingslandene skal herved sikres en indtjening, som gradvis kan skabe en udvikling efter udviklingslandenes egne ønsker og behov. Vi er villige til at acceptere en international fond for at opnå dette mål. Det vil vise sig nødvendigt at gribe ind i markedsmekanismen for at styre den internationale økonomi i retning af en global udligning. Der må gennemføres en industriel udvikling i de fattige lande. Gennem særlige aftaler på handelsområdet må udviklingslandenes afsætningsmuligheder for industrivarer i de rige lande forbedres. Det vil være nødvendigt, at vi i vor egen samfundsplanlægning også tager hensyn til udviklingslandenes interesser og behov. Tilpasningen i de rige lande må ske gradvis, således at der kan findes anden beskæftigelse til den arbejdskraft, som frigøres. Danmark bør internationalt arbejde for, at bistand til udviklingslandene gives uden krav om, at hjælpen anvendes helt eller delvist til køb i giverlandet, samt at hjælpen i øvrigt hovedsageligt ydes gennem FN og dets underorganisationer.

Danske virksomheder, som med statsstøtte etablerer sig i udviklingslandene, skal byde deres ansatte ordentlige løn- og arbejdsvilkår, således at de er førende i de områder, hvori de virker. Den industrielle udvikling må ikke føre til, at landbrugsområdet, som for mange af

udviklingslandene er den vigtigste erhvervsgren tabes af syne. Der må være tale om en balanceret udvikling, hvor både landbrugs- og industriproduktionen forøges.

Gennem EF har Danmark mulighed for at bidrage i høj grad til en konstruktiv udvikling af de internationale forhandlinger. Socialdemokratiet ønsker, at denne mulighed benyttes i videst mulig omfang, som det allerede er sket under FN's særlige generalforsamlinger om disse spørgsmål og under UNCTAD 4 (FN's 4. konference om handel og udvikling). Socialdemokratiet finder det rigtigt, at der vises imødekommenhed overfor ønskerne om en sanering og eftergivelse af de fattigste og hårdest ramte landes gældsbyrder. Bistanden må i særlig grad koncentreres omkring de fattigste befolkningsgrupper. Der bør lægges vægt på at styrke kvindernes rolle i udviklingsprocessen.

Socialdemokratiet går ind for, at Danmark så snart som muligt yder en statslig bistand til udviklingslandene på mindst 1 % af bruttonationalproduktet.

Socialdemokratiets EF-politik

Socialdemokraterne ønsker, at Danmark inden for EF-landenes kreds skal udnytte de muligheder, der består for at præge såvel samfundsudviklingen i EF-landene som de Ni's fælles optræden udadtil med de sociale og demokratiske grundsætninger, som Socialdemokratiet står for.

Socialdemokraterne vil arbejde for,

- at udbygningen af EF-samarbejdet i første række bør tage sigte på en bedre tilværelse for det enkelte menneske. Økonomisk vækst skal kontrolleres således, at den først og fremmest som en vækst i kvalitet bliver et middel til at gennemføre sociale, sundheds- og miljømæssige mål. Socialdemokraterne mener ikke, at en udvikling i Europapolitikken skal tilvejebringes gennem en ændring af institutionerne eller gennem forskydninger mellem institutionernes kompetence, men gennem fælles vilje til de økonomisk-politiske beslutninger. Dette indebærer, at den hidtidige tilstand, hvorefter det enkelte land bevarer sin veto i spørgsmål det selv anser for væsentlige, fortsat opretholdes,
- at den økonomiske fremgang skal komme alle befolkningsgrupper til gode. Der bør gennemføres en fælles europæisk regionalpolitik, der tager sigte på at fjerne åben og skjult arbejdsløshed som årsag til, at voksne forsørgere må tage arbejde fjernt fra deres hjemland,
- at den sociale fond udbygges, så den bedre kan klare de opgaver, den har,
- at det økonomiske samarbejde i EF videreudvikles under forudsætning af, at det enkelte lands muligheder for at føre en aktiv beskæftigelsespolitik respekteres og sådan, at det enkelte lands fordelingspolitiske handlefrihed bevares.

Socialdemokraterne kan under disse forudsætninger acceptere, at rammerne for det økonomiske og monetære samarbejde bliver:

- a) et tættere valutasamarbejde der kan sikre stabile valutaforhold,
  - b) en aktiv regionalpolitik og
  - c) en gensidig økonomisk orientering og konsultation vedrørende kreditpolitik og finanspolitik i de enkelte lande.
- at EF's landbrugspolitik videreføres på en måde, der giver landbruget rimelige indkomstmæssige og sociale forhold på lige konkurrencevilkår. Dette indebærer en afvikling af konkurrenceforvridende tilskudsordninger,
  - at arbejde for en fælles politik inden for værftsindustrien både hvad angår den direkte økonomiske støtte som finansiering af nybygninger,
  - at EF gennemfører en fiskeripolitik baseret på et princip om ligelig behandling af fiskere i alle medlemslande samt regulering af fangster og fangstmetoder med henblik på bevaring af fiskearterne,
  - at der, også med fagbevægelsens medvirken skal træffes foranstaltninger til en effektiv demokratisk kontrol med de multinationale selskaber, især disse selskabers overførsel af overskud fra et land til et andet samt deres internationale kapitaltransaktioner,
  - at der i EF arbejdes for indførelse af fælles minimumsgrænser for lønmodtagernes medbestemmelse, for arbejderbeskyttelse, for tryghed i ansættelsen, miljøpolitik og beslægtede spørgsmål. På denne måde kan vi yde et konstruktivt bidrag til en aktiv politik til fordel for lønmodtagerne i EF, uden at vore egne muligheder for at udvikle en reformpolitik i

Danmark forringes,

- at der i EF udformes en fælles fremmedarbejderpolitik, der også sikrer fremmedarbejdere fra lande udenfor EF menneskeværdige forhold,
- at EF på konstruktiv og positiv vis bidrager til en fortsat nedbrydning af toldskrankerne for den internationale handel og en reduktion af de ikke-toldmæssige handelshindringer,
- at EF-samarbejdet med udviklingslandene på handelsområdet i videst muligt omfang må imødekomme disse landes ønsker og behov og skal foregå uden, at EF forlanger modydelse,
- at EF erkender sit ansvar for at bidrage til økonomisk udvikling i dårligere stillede lande og med henblik herpå yder finansiel bistand og gunstige handelsvilkår,
- at handelen og det industrielle samarbejde med østlandene udbygges, og at dette sker på gensidighedsbasis således at også de vest-europæiske landes eksport får bedre vilkår i østlandene,
- at indførelsen af direkte valg til EF-parlamentet sikrer og udbygger en demokratisk kontrol med beslutningerne i EF. Socialdemokraterne mener fortsat, at kontrollen primært skal udøves gennem folketinget og markedsudvalget og ved større afgørelser vil sikre, at folketinget og offentligheden inddrages i beslutningsprocessen i god tid, før den endelige afgørelse træffes. Der skal i den forbindelse gennemføres en bedre information om EF til borgerne,
- at samarbejdet mellem alle demokratiske socialistiske partier i EF-landene udvides mod en fælles socialistisk målsætning i EF's videre udvikling; at også samarbejdet mellem de faglige organisationer i de europæiske lande udbygges og forstærkes med henblik på at få denne målsætning opfyldt,
- at EF skal bestå af demokratiske lande, og derfor må optagelse af ikke-demokratiske lande fortsat afvises,
- at udnytte Danmarks særlige muligheder for at informere om nordiske synspunkter i EF-kredsen, og omvendt.

Socialdemokraterne ser det som et mål i sig selv at stimulere en fortsat udvikling af det nordiske samarbejde.

Samfundsplan - en nødvendighed

Ændringer i samfundet sker hastigt. Alligevel skal der til stadighed træffes beslutninger, der får betydning langt ud i fremtiden. Sådanne beslutninger må baseres på overvejelser om, hvordan samfundet kan tænkes at udvikle sig, hvordan udviklingen kan ledes i en mere ønskelig retning, hvilke samfundsøkonomiske muligheder, der byder sig til m.v. - kort sagt en samfundsplanlægning. Kun derved kan det sikres at samfundets ressourcer anvendes bedst muligt inden for den afstukne samfundsøkonomiske ramme.

Socialdemokraternes planlægningspolitik må virke for:

- at det ressourceforbrug, som de mange offentlige myndigheder hver for sig planlægger at disponere over, sammenlagt holdes inden for en forud afstemt samfundsøkonomisk ramme,
- at den langsigtede sektorplanlægning af undervisningen, det sociale område, sundhedsområdet osv. udbygges, så den kommer til at omfatte al slags offentlig service, hvadenten staten, amterne eller kommunerne har ansvaret for den,
- at miljøministerens beføjelser efter lands- og regionplanlovene og kommunalplanloven bliver udnyttet til en effektiv landsplanlægning, og til stimulering af regionplanlægning og kommuneplanlægning,
- at den planlagte 4-års-budgetlægning for hele den offentlige sektor udnyttes effektivt,
- at perspektivplanlægning, for både den offentlige og private sektor, regelmæssigt justeres f.eks. hvert 4. år,
- at sektorplanlægningen, den fysiske planlægning, den økonomiske planlægning og budgetlægning samordnes effektivt inden for staten, amterne og kommunerne,
- at der sker en samordning af privat og offentlig planlægning og investering,
- at jordlovgivningen udbygges for at forhindre spekulation,
- at den danske natur beskyttes og udnyttes, bl.a. ved fredninger, offentlig jorderhvervelse og etablering af naturparker.

Sektorplanlægning

Igennem de senere år er der inden for undervisningsområdet, social- og sundhedsområdet og

sygehusområdet påbegyndt en langsigtet systematisk planlægning i samarbejde mellem kommuner og amtskommuner. Denne planlægning må udbygges, så den kommer til at omfatte hele den offentlige servicevirksomhed og også den del af servicevirksomheden, som staten har ansvaret for, herunder ikke mindst trafiksektoren. Disse planer må sammenfattes til samlede planer for alle aktiviteter inden for området. Kun på den måde bliver der mulighed for at få det overblik over udviklingen inden for det offentlige, som er nødvendig for en effektiv styring af den offentlige sektor.

Fysisk planlægning

Med lovene om lands- og regionplanlægning og den ny lov om kommuneplanlægning er der skabt helt nye rammer for de nærmeste års fysiske planlægning i staten, amterne/hovedstadsområdet og kommunerne. Disse nye rammer må udnyttes til at skabe grundlag for en mere effektiv styring af byudvikling, for beskyttelse af naturen osv. De nye loves bestemmelser om offentlighedens medvirken i alle faser af planlægning har skabt mulighed for en ny og mere levende debat om planlægnings-problemerne, både i de lokale samfund og inden for større områder. Denne situation må udnyttes til en reel debat om problemerne. Det vil styrke nærdemokratiet.

Den økonomiske planlægning

Manglende planlægning eller fejlagtig planlægning vil blive stadig mere kostbar og generende for borgerne. Udviklingen stiller enorme krav til kommende offentlige investeringer. Disse investeringer strækker sig ofte over mange år og medfører, når de er afsluttet, i mange tilfælde forøgede driftsudgifter, som i tide må forudses.

4-års-budgetter

I de senere år er der for statens vedkommende arbejdet med 4-årige budgetter for drift og investering og fra 1978 skal kommunerne udarbejde tilsvarende 4-årige budgetter. Dette skal udnyttes til at give et overblik over det offentliges samlede ressourceforbrug. Derved skabes en mere smidig indpasning i en overordnet samfundsøkonomisk ramme samt en bedre styring af den samlede offentlige aktivitet gennem fastlæggelse af rammer for de samlede kommunale budgetter.

Perspektivplanlægning

Flerårig budgettering er dog ikke tilstrækkeligt, fordi mange beslutninger har konsekvenser langt længere frem i tiden. Derfor er det nødvendigt at udføre en perspektivplanlægning for en periode på ca. 15 år. En sådan perspektivplanlægning må gennemføres med regelmæssige mellemrum f.eks. en gang hvert 4. år. Det er vigtigt at arbejdet ikke blot bliver fremskrivninger af den igangværende udvikling. Perspektivplanlægningen må omfatte både den offentlige og den private sektor. Det er en forudsætning for at foretage den rigtige afvejning af samfundets ressourceforbrug. Et samarbejde mellem privat og offentlig planlægning er en nødvendig forudsætning for en sådan planlægning.

Mere system i den offentlige planlægning

Den ny kommuneinddeling, den ny planlægningslovgivning, de ny bestemmelser om sektorplanlægning, 4-års-budgetteringen og perspektivplanlægningen har skabt forudsætninger for en forbedret planlægning, der kan medvirke til at løse samfundets strukturproblemer. Disse muligheder må udnyttes. Socialdemokratiet betragter indsats på planlægningsområdet som en god investering. Den udbygning af planlægningsvirksomheden, som allerede er sket, er ikke hidtil i tilstrækkelig omfang blevet samordnet. Der har været en tendens til, at de enkelte former for planlægning er foregået isoleret og uden indbyrdes sammenhæng. Efterhånden som planlægningen udbygges yderligere, må den indbyrdes sammenhæng mellem de forskellige former for planlægning sikres.

De gennemførte reformer har gjort de folkevalgte råd ansvarlige for såvel sektorplanlægningen som den fysiske og den økonomiske planlægning, således at planlægning, beslutning, gennemførelse og kontrol varetages af de folkevalgte inden for amterne og kommunerne. Det skulle sikre en bedre sammenhæng mellem de forskellige dispositioner i den enkelte kommune og det enkelte amt. Sammenhængen mellem beslutningerne i den enkelte kommune, i amtet og i staten må sikres gennem en samordning af de kommunale planer til amtsplaner og

amtsplaner til samlede planer for hele landet. På den måde må der sikres overensstemmelse mellem beslutninger på de forskellige niveauer, ligesom den fornødne afstemning med de samfundsøkonomiske muligheder tilgodeses.

Staten

For at styrke den statslige planlægning må der nu i de enkelte ministerier oprettes særlige planlægningsenheder, som kan varetage planlægningen inden for ministeriets område. Denne planlægning inden for den enkelte sektor må samordnes af finansministeriet under en økonomisk synsvinkel gennem budgetter og perspektivplanlægning og af miljøministeriet under en fysisk synsvinkel, således at de enkelte sektorerers arealanvendelser og investeringer afpasses indbyrdes og efter en samfundsmæssig helhedsvurdering. Et af målene må være, at alle egne i landet får lige del i samfundets velfærd.

Amt (region)

På regionalt niveau skal amtskommunerne nu udføre såvel en regionalplanlægning som sektorplanlægning inden for de forskellige områder i samarbejde med kommunerne. Regionplanlægning skal lægge rammerne for fordelingen af regionsbyvækst, for anvendelse af de rekreative områder, for placering af transportsystem, institutioner og anlæg osv. Regionplanlægningen skal være i overensstemmelse med landsplanlægningen, og dens retningslinier for udviklingen i regionen er bindende for kommunerne. Der bør gennem lovgivning sikres økonomisk mulighed for gennemførelse af regionplaner. Socialdemokraterne vil arbejde for, at denne samlede planlægning udformes med henblik på at opnå den størst mulige aktive udvikling i regionen som helhed med respekt for den enkeltes velfærd og udfoldelsesmuligheder.

Kommune

Kommunalreformen har gjort det muligt at overlade langt flere opgaver til kommunerne og at øge kommunernes selvstændighed væsentligt. Reformerne har imidlertid også rejst problemer for den demokratiske aktivitet. Det er blevet vanskeligere for den enkelte borger at følge med i den kommunale virksomhed og der er risiko for, at det demokratiske grundlag for kommunestyret udhules. Med den ny lov om kommuneplanlægning er der skabt mulighed for at puste nyt liv i det lokale selvstyre. Lovens forenkling af det hidtidige planlægningssystem har gjort det enklere for kommunens borgere at deltage i diskussionen om kommunens problemer. Lovens regler om offentlighed i alle faser af planlægningen giver mulighed for at mange bliver inddraget. Ikke mindst lovens regler, at større bygge- og anlægsarbejder først må igangsættes, når der foreligger en lokal plan, som har været fremlagt til offentlig debat, skal udnyttes til at sikre borgerne mod ubehagelige overraskelser. Kommuneplanloven har åbnet mulighed for en kommunal planlægning med mulighed for store variationer i udformningen af planerne alt efter de lokale behov. Gennem kravet om at kommuneplanerne skal være i overensstemmelse med regionplanerne er der sikret en sammenhæng mellem planlægningen i den enkelte kommune og nabokommune og mellem den enkelte kommune og regionen og landet som helhed.

Økonomisk styring

Den økonomiske styring af Danmark er i slutningen af 1970'erne stillet overfor en række alvorlige problemer. Det kroniske betalingsbalanceproblem er forværret. Der er betydelig generel arbejdsløshed samtidig med voksende arbejdsløshedsproblemer for unge, videreuddannede og andre specielle grupper. Dertil kommer, at realindkomsterne må antages at vokse langsommere, hvilket vil forstærke de fordelingspolitiske modsætninger. Anvendelsen af generelle økonomiske styringsmidler: finanspolitik, pengepolitik og indkomstpolitik støder på en række vanskeligheder. Indkomstbeskatningen er overbelastet. Den nødvendige baggrund i form af ØD og inddragelse af kapitalgevinster for indkomstpolitik som andet end en korterevarende kriseforanstaltning har der ikke kunnet skabes basis for.

Ud fra et liberalistisk syn skulle generelle økonomiske styringsmidler i forbindelse med de selvregulerende markeds kræfter i løbet af en årrække kunne løse Danmarks økonomiske problemer. Denne opfattelse deler socialdemokraterne ikke. Vi mener, det er nødvendigt at supplere den generelle økonomiske styring med en række selektive foranstaltninger, hvorved der sættes direkte og koncentreret ind på udvalgte områder af økonomien. Ved en kombination af generelle og selektive midler vil det være muligt at styre udviklingen af

økonomiens sektorer. Sigtet må være en sådan balance mellem sektorerne: Fremstillingsvirksomhed, byggeri, privat service og offentlig service m.fl., at en løsning af betalingsbalance- og beskæftigelsesproblemerne forenes med en ligelig fordeling af velstandsstigningen. Nøglen til løsningen af betalingsbalanceproblemet er udviklingen af fremstil- lingssektoren (industri, landbrug m.v.). Ud fra en gennemgang af de mange forskellige forhold m.h.t. organisation og teknologi, finansiering og arbejdskraft, der er bestemmende for virksomhedernes evne til at finde og udnytte afsætningsmulighederne, må der skabes en konsekvent erhvervs politik, der fremmer dette mål. ØD er et nødvendigt led i disse foranstaltninger.

Målet med den konsekvente erhvervs politik skal være at fremme udviklingen af dynamiske og overskudsgivende virksomheder, og af virksomheder der er lavtforbrugende ressourcemæssigt og ikke forurenende. Det er ikke i arbejderbevægelsens interesse at holde liv i ineffektive lavtlønsvirksomheder. En ekspansion af fremstillingssektoren vil gradvis løse betalingsbalanceproblemet. Derved bliver der baggrund for en mere ekspansiv økonomisk politik, der vil bidrage til at fjerne den generelle arbejdsløshed. Den strukturelle arbejdsløshed, der rammer specielle grupper, må bekæmpes ved en videreudbygning af arbejdsmarkedspolitikken. Målet er at tilpasse udbudet af arbejdskraft til efterspørgslen på arbejdsmarkedets mange delmarkeder ved indirekte styringsmidler, idet man så vidt muligt undgår direkte restriktioner, f.eks. i form af adgangsbegrænsning til visse uddannelser. Målet må være, at hver enkelt lønmodtager får en række reelle valgmuligheder på arbejdsmarkedet - herunder valg mellem fuldtids- og deltids- og lejlighedsvis beskæftigelse - og at man ved at gøre overgangen mellem mulighederne let og ved at gøre de forskellige muligheder mere eller mindre tillokkende styrer udbudet af arbejdskraft, så det svarer til efterspørgslen på de enkelte områder.

De geografiske og faglige bevægelser på arbejdsmarkedet kan påvirkes ved fuld dækning af lønmodtagernes omkostninger og løntab ved flytning og omskoling samt ved kontant præmiering af overgang fra et arbejdsløshedsmarked til et delmarked med ledige stillinger. Denne form for mobilitetsfremmende arbejdsmarkedspolitik bør nøje afvejes mod økonomiske og navnlig menneskelige hensyn. Et alternativ er at påvirke udbudet af arbejdskraft på delmarkeder med arbejdsløshed ved at gøre det tillokkende en kortere eller længere periode at træde helt eller delvis udenfor arbejdsmarkedet. Dette kan f.eks. gøres ved smidigt udformede førtidspensionerings- og sabbatorordninger.

Ligeledes vil uddannelsespolitikken spille en væsentlig rolle.

Den offentlige sektors omfang må bestemmes ud fra befolkningens ønsker m.h.t. kvalitet og omfang af offentlige ydelser inden for undervisnings-, social- og sundhedsområderne m.v. set i forhold til kvaliteten og omfanget af befolkningens private forbrug. Det er vigtigt at inddrage brede dele af befolkningen i diskussionen af, hvad der er en passende standard af de offentlige ydelser på de forskellige områder som en modvægt mod egoistiske, ubegrundede angreb på den offentlige sektor.

Jordlovgivningen

Socialdemokraterne er tilhængere af en jordpolitik, der sikrer en bedre planlægning af jordens anvendelse og en rationel byudvikling, der hindrer jordspekulation og billiggør byggegrundene. De samfundsskabte værdier bør inddrages af det offentlige. For at nå disse mål må der gennemføres en forbedret jordlovgivning og kommunerne må have adgang til at ekspropriere jord til byudvikling. Sådan eksproprieret jord bør forblive i offentligt eje. Jorden skal være samfundseje og lejes ud på jordrentevilkår.

Gennem en udvidelse af statens bolig- og byggefond må der stilles tilstrækkelige lånemidler til rådighed for kommunerne til finansiering af de fornødne jordkøb og en tilstrækkelig byggemodning. Principielt er det socialdemokraternes opfattelse, at jord, ejet af det offentlige, ikke bør afhændes ved salg, men overdrages til andre på lejevilkår. Men såfremt salg finder sted, bør der efter et vist åremål

være tilbagefaldspligt til kommunen. Udenlandsk ejendomsret til dansk jord, bør begrænses mest muligt. De samfundsskabte værdier, der har nået et hidtil uset omfang, bør inddrages.

Trafikpolitik

Trafikken skal tjene samfundet, og samfundet må derfor styre trafikudviklingen.

Trafikplanlægningen er en vigtig del af hele den overordnede fysiske og økonomiske planlægning og må derfor være i nøje overensstemmelse med planlægningen af boliger, erhvervsområder og rekreative områder samt må overholde de mulige økonomiske rammer. Den økonomiske situation i slutningen af 1970'erne tillader ikke, at staten bruger væsentligt mere til trafikformål, og der er allerede foretaget en omlægning af trafikudgifterne, så forholdsvis mere af de statslige midler bruges på kollektivtrafik.

Dette understreger betydningen af den igangværende omlægning af opgave- og byrdefordelingen mellem stat, amtskommuner og kommuner på trafikområdet. Mulighederne for, at der regionalt kan prioriteres mellem udgifter til vejtrafik og til kollektiv trafik vil blive afgjort forbedrede ved denne omlægning. Den regionale og kommunale planlægning bør udformes med en højere prioritering af den kollektive trafik på bekostning af den individuelle biltrafik.

Socialdemokratiet lægger stor vægt på miljø- og energipolitiske hensyn. Desuden er det et ubetinget krav, at antallet af trafikulykker fortsat skal formindskes. Endeligt tilbyder den kollektive trafik en transportmulighed for alle. Derfor må den kollektive trafik forbedres, og forholdene for trafik til fods og på cykel må gøres mere forsvarlige.

Dette vil blive gennemført ved fortsatte omlægnings af det offentlige trafikudgifter, således at en større andel anvendes på den kollektive trafik. Også takstpolitikken og administrative indgreb er midler. Kun en resolut gennemført trafikpolitik efter disse retningslinier kan forstærke den dæmpning af væksten i personbiltrafikken, der i de sidste få år synes at have afløst 1960'ernes voldsomme stigning. På godsområdet gælder ikke samme sociale hensyn som for persontrafikken. Det generelle synspunkt er derfor, at godstrafikken må bære de omkostninger, den påfører samfundet. Desuden må det offentlige gennem administrative indgreb sikre, at godstrafikken effektiviseres, således at uøkonomisk dobbeltdækning undgås. Som midler til gennemførelse af denne trafikpolitik kan nævnes:

- at omlægningen af de offentlige udgifter til trafikformål fastholdes, således at mere bruges på den kollektive trafik, mens udgifterne til veje neddæmpes,
- at person- og godstrafikken som hovedregel skal opretholdes på de eksisterende baner,
- at den lokale kollektive trafik samordnes gennem oprettelse af regionale, offentligt dominerede trafikselskaber omfattende al kollektiv persontrafik i området. Alle kollektive trafiksystemer (skolekørsel, almindelig rutekørsel m.v.) skal samles og skal kunne benyttes af alle. Forsøg med og igangsættelse af nye former for kollektiv trafik især i tyndt befolkede områder skal støttes,
- at de kollektive transportmidler forbedres, så de bliver nemmere at bruge for familier med børn, ældre, handicappede m.v.,
- at den nuværende fordeling mellem kollektiv og individuel persontrafik ændres ved afgifter på personbiltrafikken og ved rimelige takster for den kollektive trafik,
- at tyndt befolkede områder ikke i udbygningen af den kollektive trafik stilles ringere end tæt befolkede egne,
- at indenlandske flyruter ses som et led i en samlet planlægning, især når den faste forbindelse over Storebælt bygges, hvilket muliggør en forbedret togtrafik mellem Øst- og Vestdanmark,
- at den offentlige kontrol skærpes med anlæg og benyttelse af flyvepladser beregnet for den private flytrafik,
- at der fortsat indføres begrænsninger for biltrafikken (skærpede hastighedsgrænser m.v.), der sikrer beboelsesområder og bymidten mod unødvendig biltrafik, bl.a. gennem oprettelse af sammenhængende områder fri for biltrafik. Bustrafikken skal sikres bedre forhold på det eksisterende vej- og gadenet,
- at der anlægges omfattende, sammenhængende stisystemer for cyklister og fodgængere,
- at der som hovedregel stiles mod fuld samfundsmæssig omkostningsdækning for godstrafikken både med bane og på lastbil. Dette kan ske gennem km-afhængige afgifter på lastbiltrafikken og omkostningsdækkende takster på banetrafikken,
- at der tilstræbes en fortsat rationalisering af vognmandsrutenettet, samt at banernes, postvæsenets og fragtmændenes pakke- og stykgodssystemer effektiviseres og samordnes.

Gode boliger til alle

Socialdemokratiets boligpolitiske mål er,

- at skabe boligmæssig lighed,
- at skabe nye levende bysamfund,
- at forny og forbedre boligerne og deres omgivelser i den ældre boligmasse.

Der er i dag skabt gode boligforhold for en meget stor del af befolkningen, men der findes fortsat store boligmæssige uligheder af såvel social som økonomisk art. Der eksisterer en fundamental ulighed mellem ejere og lejere. Også mellem generationerne findes uligheder på grund af de stærkt stigende boligudgifter i nyopførte og nyomsatte boliger.

Mange enlige har endnu ikke haft muligheder for at skaffe sig en selvstændig bolig. Der er mange familier, som bebor små og overbefolkede boliger. Udviklingen har medført en forringelse af miljøet i vore byer: Trafik- og forureningsproblemerne er vokset, der er for få friarealer og mange boliger er utidssvarende.

Der er i mange år foretaget store investeringer i nye byområder. Derimod har indsatsen i de eksisterende byområder været for ringe. Samfundet har hidtil ikke evnet at skabe en stabil planlægning af boligproduktionen. Boligbyggeriet bør ikke benyttes som økonomisk regulator. I de seneste år har vi oplevet voldsomme udsving i byggeomfanget - fra stor byggeaktivitet til byggekrise.

Socialdemokratiet vil gennem en social bevidst og samfundsstyret boligpolitik rette op på disse skævheder. Forudsætningen er, at der sikres en ligelig økonomisk behandling af ejere og lejere. Det er samtidig vigtigt at bevare og udvide det sociale og regulerede boligmarked for at sikre de indkomstsvage grupper en tilfredsstillende boligstandard.

Der må lægges stor vægt på en forbedring af de eksisterende boligområder. Handicap- og børnevenlige foranstaltninger støttes ved offentlige tilskud.

De utidssvarende kvarterer i vore byer har en økonomisk, miljømæssig og social værdi, som vi skal udnytte. Problemet er ikke blot at sanere de forældede boliger. Vi skal forbedre byerne på mange måder: Vi skal omlægge og begrænse trafikken, skaffe lys, luft og friarealer, forbedre og modernisere boligerne, opdele byerne i små afgrænsede byenheder. Det kræver en samlet planlægning og styring af byforbedringen og fordeling af udgifterne ved denne forbedring. Derfor skal der gennemføres en særlig lovgivning om byforbedring, som koordinerer og effektiviserer arbejdet med sanering, byfornyelse og bevaring af bymiljøer. Gennem offentlig indsats søges det sikret, at fornyelsen bliver mindst muligt belastende for dem, der bor i fornyelsesområdet.

I nybyggeriet må opmærksomheden i stigende grad rettes mod miljøet i og omkring boligerne. Samtidig med en byggepolitik, der skaber forudsætningerne for lighed i befolkningens boligforbrug, må der lægges vægt på en mere trivselsorienteret udvikling af de nye byområder.

Socialdemokraterne vil arbejde for at de nye bysamfund udformes, så de omfatter et varieret udbud af boliger for forskellige husstandsmønstre, forskellige sociale grupper og forskellige aldersklasser, og indenfor en overskuelig ramme rummer skoler, institutioner, arbejdspladser, indkøbssteder og adgang til rekreative områder og fritidsaktiviteter. Nye bysamfund må danne et naturligt afgrænset område, der kalder på nærdemokratisk aktivitet. Under den stadige udvikling i udbyggede byområder skal der ved saneringer, trafikomlægninger m.v. søges dannelse af små afgrænsede byenheder.

Forudsætningerne for at skabe levende bysamfund er bedre planlægning. Planlægningen må støttes gennem bevillinger til eksperimenter med nye bolig- og byformer, herunder en afgørende vægt på den tæt-lave boligform. Planlægningen må samtidig støttes gennem sikring af de nødvendige statslige, regionale og kommunale investeringer. For at skabe grundlaget for den langsigtede planlægning af nybyggeriet må der sikres en stabil boligproduktion. Denne vil samtidig have en gavnlig indflydelse på såvel beskæftigelse som omkostningsniveauet i byggeriet.

I boligerne og boligmiljøet må sikres den størst mulige medindflydelse ved et konsekvent gennemført beboerdemokrati i alle boligformer og ved større fleksibilitet i boligernes indretning, så der bliver større rådemuligheder for den enkelte.

Socialdemokraterne vil arbejde for,

- at der gennemføres en langsigtet planlægning for mindst 40.000 nye boliger pr. år - hvoraf en rimelig stor andel opføres som almennyttigt byggeri - i form af rullende 5-årige byggeprogrammer,
- at styringen af det totale byggeomfang og dermed byggeriets samlede ressourceforbrug sker gennem det offentlige,
- at styringen af de lokale fordelinger af byggeriet på udviklingsområder sker regionalt gennem byzonelovgivning og regionplaner indenfor landsplanlægningens rammer,
- at byudviklingen gennem jordkøb og ekspropriation kommer til at ske på offentligt ejet jord,
- at der gennemføres en ny finansieringsordning for alt nybyggeri, der er ensartet for såvel privat som almennyttigt byggeri,
- at en sådan finansieringsform gennemføres som en statslåneordning, der sikrer lavere startudgifter end gældende ordninger og en mere hensigtsmæssig fordeling af boligudgifterne over livsforløbet,
- at den offentlige grundkapital i det almennyttige byggeri styrkes for at tilgodese det sociale byggeri,
- at der i fremtiden sikres muligheder for byggeri af tidssvarende og tilstrækkeligt store boliger, men at der til gengæld ikke ydes offentlig støtte til det mere luksusprægede boligforbrug,
- at ungdommens boligbehov tilgodeses ved opførelse af mindre boliger til en overkommelig pris, integreret i det almennyttige byggeri,
- at ældre og handicappedes særlige krav til boligens indretning kan imødekommes såvel i nybyggeriet som i den eksisterende boligmasse,
- at familiens behov for aktivitets- og udfoldelsesmuligheder imødekommes,
- at der i den eksisterende boligmasse sikres en forbedring af såvel boligernes standard som boligmiljøet gennem omfattende og sammenhængende byforbedringer,
- at stigninger i boligafgifter som følge af støtteaftrapning ikke overstiger, hvad der er rimeligt under hensyn til indkomstudviklingen,
- at der indføres stop for udstykning af ejerlejligheder i den ældre boligmasse,
- at der gives lejerne i den private sektor forbedrede muligheder for at overtage deres bolig ved dannelse af andelsboligforeninger. At der ved udformningen af standardvedtægter for private andelsboligforeninger sikres imod spekulation ved omsætning af andele,
- at beboerdemokratiet styrkes i private udlejningsejendomme og udbygges i det almennyttige boligbyggeri,
- at boligsikringsordningen kommer til at virke således, at familien opnår en passende bolig til en overkommelig pris,
- at ejere og lejere ligestilles såvel i nyt som ældre byggeri,
- at lejerne sikres fri bytteret uanset antallet af lejligheder i ejendommen,
- at lejere i almennyttige selskaber sikres rimelige regler for istandsættelse ved fraflytning,
- at der sættes en stopper for spekulation i boligen gennem urimelige ombygninger.

Erhvervsliv og samfund

Et internationalt konkurrencedygtigt erhvervsliv er fundamentet for velstand og tryghed i beskæftigelsen.

Gennem en aktiv erhvervspolitik må de konkurrenceudsatte erhverv styrkes og importbehovet mindskes, så vort samfund på samme tid kan opnå fuld beskæftigelse og ligevægt på betalingsbalancen over for udlandet. De store offentlige grundlæggende investeringer og en veludviklet kollektiv service er afgørende forudsætning for udviklingen af de private erhvervsvirksomheders produktionsevne. En samordning mellem samfundets og erhvervslivets indsats er nødvendig for at opnå størst mulig gavn af begge parter økonomiske aktivitet og for at sikre, at det, som privatøkonomisk betaler sig også med hensyn til samfundsøkonomi, ressourceforbrug, forurening og sociale forhold er hensigtsmæssigt. Produktionen er ikke målet, men midlet til øget velstand og trivsel. Hensynet til at sikre medarbejderne sunde arbejdsvilkår, ufarlige produkter og bevarelse af det naturlige miljø må gå forud for opnåelse af det størst mulige produktionsresultat, hvor målkonflikter opstår. Medarbejderne må inddrages i virksomhedernes beslutningsprocesser på alle niveauer for at styrke den

demokratiske kontrol med, hvad der produceres, hvordan det produceres, og hvordan produktionsresultatet fordeles.

Det er derfor socialdemokraternes mål

- at rente- og kreditpolitikken lempes mest muligt under hensyntagen til det gradvis mindskede behov for udenlandsk låntagning. Der må ske en samordning af samfundets særligt billige kreditgivning gennem de forskelligartede eksisterende erhvervslåneordninger. Og det må sikres, at disse ordninger i videst muligt omfang sikrer udviklingsformålet,
- at særlige investeringstilbud ydes til styrkel- se af de konkurrenceudsatte erhverv og en fortsat vægtforskydning i dansk produktion over mod teknologisk fremskredne produkter,
- at reglerne vedr. skattefri henlæggelser til investeringsfonds ændres, så de bliver et virksomt konjunkturudjævrende instrument,
- at det offentlige går ind i særligt risikofyldt og kapitalkrævende ny produktion i partnerskab med private og kooperative virksomheder,
- at samfundet yder udvidet støtte til forskning, produktudvikling og markedsføring - også ved at medvirke til bedre koordinering af de mange små produktionsvirksomheders indsats med sigte på det udenlandske marked. Udvidet etablering af servicevirksomhed inden for udenrigstjenesten til støtte for virksomhedernes fremstød på nye markeder vil være nødvendig,
- at der gennem tilskud og påbud sker en fremskyndelse af arbejdsmiljøinvesteringer, forureningsbekæmpende foranstaltninger - samt tilskynde, også gennem afgifter, til genbrug af råstoffer,
- at der gennem egnsudviklingslovgivningen og anden erhvervsstøttelov fortsat fremmes en alsidig erhvervsudvikling i de indkomstsvage egne i landet, som kan udligne regionale indkomstforskelle. Denne indsats må samordnes med regions- og landsplanlægningen,
- at investeringstilskud og lån fra staten skal tilbagebetales, hvis virksomheden eller dele heraf sælges eller overflyttes til udlandet,
- at der realiseres en samlet energipolitik med stærk vægt på tilskud og påbud vedrørende investeringer i energibesparende foranstaltninger i private husstande og virksomheder - og at afgiftspolitikken understøtter denne udvikling og bliver et led i samfundets styring af energiforsyning og prisdannelse på energi med henblik på at undgå overflødig energiforbrug. Desuden skal samfundet gå aktivt ind i udvikling af alternative energiformer herunder de ressourcebesparende, vedvarende energikilder og undersøgelse af energiforekomsterne inden for hele det danske rige,
- at den hjemlige pris- og avanceudvikling kontrolleres gennem skærpet monopollovgivning. Det kan bl.a. ske ved krav til forhåndsgodkendelse af prisforhøjelse på områder af væsentlig betydning for forbrugerne, - krav om anmeldelse til Monopoltilsynet af dominerende markedsdispositioner for en virksomhed eller sammenslutning, - samt regler for bonus- og rabatsystemer.

Monopollovgivningen må i det hele moderniseres, så der kan ske udvidet kontrol med nye former for markedsføring, mens kontrollen med ubetydelige områder kan mindskes.

Monopolrådet bør gives en mere alsidig sammensætning med udvidet repræsentation for lønmodtagerne,

- at de senere års koncentration af ejendomsforholdene - herunder de i erhvervslivet multinationale selskabers styrkede position - kortlægges af en ny trustkommission,
- at trustkommissionens arbejde danner baggrund for en lovgivning, der generelt styrker samfundets og forbrugernes indflydelse, og sikrer den erhvervsøkonomiske politik fornøden gennemslagskraft, I virksomheder med dominerende indflydelse på erhvervsudviklingen må indsættes samfundsrepræsentanter i bestyrelsen,
- at samfundets styring sikres ved, at hele kreditformidlingen og forsikrings-selskaberne omdannes, så samfundsrepræsentanter udgør flertallet i de ledende organer,
- at staten opretter en postgirobank,
- at medarbejdernes lovfæstede medbestemmelse i aktie- og anpartsselskaber styrkes,
- at interessentskaber, andels- og kommanditselskaber, selvejende fonds og filialer af udenlandske selskaber - reguleres ved særlig lovgivning, der tillige undergiver dem samme krav om medarbejderrepræsentation i bestyrelsen, som gælder for aktie- og anpartsselskaber,

at alle lønmodtagere gennem lovgivning om en fælles fond sikres medejendomsret til erhvervslivets værditilvækst. Virksomhederne skal fortrinsvis udrede lønmodtagerkapitalen i form af obligatoriske aktieudstedelser, så erhvervslivets forsyning med risikovillig kapital styrkes. Det økonomiske udbytte af lønmodtagerkapitalen skal tilfalde hele lønmodtagerkollektivet. Forvaltningen af den udvidede medbestemmelse i den enkelte virksomhed, som fondskapitalen giver anledning til, overlades til virksomhedens ansatte. Den direkte medejendomsret og medbestemmelse må også udstrækkes til virksomheder, der endnu ikke er reguleret ved særlig lovgivning,

- at der nedsættes brancheråd med repræsentanter for erhvervene, lønmodtagerne, forbrugerne og det offentlige som permanent forum for drøftelser af reformer i erhvervslovgivningen.

Et konkurrencedygtigt landbrug og fiskeri

Socialdemokraterne vil arbejde for, at et selvhjulpent landbrug sikres de bedst mulige konkurrencevilkår i og udenfor det europæiske fællesskab.

Principperne i EF's landbrugsordning bør efterleves fuldt ud. Socialdemokraterne vil derfor aktivt arbejde for afskaffelse af traktatstridige nationale støtteordninger i de enkelte medlemslande, - og for en udvikling i fællesskabets landbrugspolitik, der understøtter den fortsatte strukturrationalisering i landbruget.

Det er socialdemokraternes mål,

- at selvejet fastholdes, men muligheden for andelseje undersøges med henblik på at lette generationsskiftet,
- at landbougdommen sikres rimelige startvilkår, som giver økonomisk grundlag for fortsat rationalisering og modernisering i landbrugserhvervet,
- at støtte- og skatteordninger, der letter generationsskiftet og likviditetsproblemerne for den nyetablerede landmand ikke omsætter sig i store samfundsskabte gevinster til den, der sælger en landbrugsejendom. Tværtimod må spekulationsgevinster og urimelig prisstigning ved ejerskifte modvirkes og beskattes i det omfang, de konstateres. Kapitalvindingskatten kan ved generationsskifte blive stående, som en offentlig prioritet,
- at en mere hensigtsmæssig arealfordeling opnås - bl.a. ved, at staten gennem jordkøb aktivt medvirker til samling af spredte jordtilliggender,
- at de bedst landbrugsegnede arealer ved den overordnede samfundsstyring af arealanvendelsen, så vidt mulig friholdes for anden anvendelse.
- at udviklingen af specialiserede landbrugsbedrifter, der virker i nært samarbejde med forædlingsindustrien, fremmes,
- at en forpagtningslov sikrer forpagternes mulighed for at udnytte investeringer,
- at samfundet understøtter udviklingen ved et effektivt forsknings- og forsøgsvesen, der kan sikre hurtig udnyttelse af ny viden til fordel for landbrug og fiskeri.

Under hensyntagen til de begrænsninger, der vil være pålagt fiskeriet som led i de internationale bestræbelser på at bevare havenes ressourcer, må samfundet understøtte en strukturudvikling i fiskerierhvervet, der begrænser fiskerflådens kapacitetsudvikling, men sikrer erhvervets tilbageblevne udøvere mere stabile indtjeningsforhold. Det må sikres, at den nødvendige strukturtilpasning gennemføres på en måde, så alvorlige sociale problemer afbødes. Produktivitet og forædling af danske fiskeprodukter må udvikles gennem nærmere samarbejde mellem fiskere og fiskeindustri.

Miljø og ressourcer

Vi har med en række reformer på miljøområdet - bl.a. miljøbeskyttelseslovgivningen, levnedsmiddellovgivningen, planreformen og arbejdsmiljøreformen - fået et bedre grundlag for at kunne føre en aktiv miljøpolitik - både på arbejde, i fritiden, på ernæringsområdet osv. Arbejdet med disse vigtige reformer er ikke slut. Der skal tages nye initiativer og foretages revisioner i takt med udviklingen i samfundet. Reformerne må ikke blive en sovepude, men skal være en spore til hele tiden at sikre befolkningens sundhedsmæssige og rekreative interesser.

Der vil stadig dukke nye miljøproblemer op, f.eks. er der grund til at se alvorligt på de sundhedsmæssige virkninger af det meget store antal kemiske produkter, som anvendes overalt i samfundet og den hastige fremkomst af nye produkter.

Et andet presserende problem er vores umådeholdne forbrug af naturens ressourcer. Disse ressourcer er ikke ubegrænsede, derfor må vi spare på dem. Det gælder også de hjemlige råstoffer: vand, sten, ler og grus. Disse problemer kan ikke løses uden samfundsstyring. Samfundet må derfor gå ind i en nærmere vurdering af produkternes gavnlige og skadelige virkninger, både for den enkelte og for samfundet. Det er Socialdemokratiets opfattelse, at en effektiv beskyttelse af forbrugerne mod sundhedsfarlige og skadelige produkter og en effektiv bekæmpelse af rovdriften på naturens ressourcer, nødvendiggør en øget samfundsmæssig produktvurdering. Derfor må det undersøges nærmere, hvorledes en sådan øget produktvurdering skal gennemføres.

Ressourcebeskyttelsen må også omfatte vores vigtigste råstof, nemlig landets areal. Vi kan ikke tillade os at ødsle med arealerne, eller være ligeglade med, hvordan landet bruges. Derfor må vi planlægge f.eks. fritidsområder, produktionsområder (landbrug, industri m.v.), transportnettet og byområderne, så konflikter, f.eks. støj og anden forurening undgås, så naturværdier beskyttes og sådan, at de arealer, der medgår i den samlede arealhusholdning, udnyttes så effektivt som muligt. Ressourcebetragtningen gælder også den eksisterende bygningsmasse. Mange boliger og byområder er utidssvarende, men det betyder ikke, at disse bygningsressourcer skal fjernes. De har både økonomisk og social værdi. Derfor skal vi sætte ind med en opretning og modernisering af disse bygninger og områder.

Kontrol med de kemiske stoffer

Udviklingen i samfundets anvendelse af kemiske stoffer er ved at løbe fra vores lovgivning. Der er derfor brug for en modernisering af lovgivningen om gifte og kemikalier. Udgangspunktet må være et nyt og mere kritisk syn på de miljømæssige og sundhedsmæssige problemer, der følger af brugen af kemiske forbindelser, giftstoffer osv. samt af produkter, stoffer og materialer, som ikke kan omsættes i naturens kredsløb, og som derfor er gifte for vores natur. Den nødvendige kontrol må sikres gennem en samfundsmæssig produktvurdering, som klarlægger produkternes gavnlige og skadelige virkninger. Den øgede produktvurdering skal, sammen med bestræbelserne for at forbedre arbejdsmiljøet og det ydre miljø føre til større tryghed for arbejderne i virksomhederne, for virksomhedernes naboer og for forbrugerne. Det er nødvendigt også med større åbenhed omkring brugen og produktionen af kemiske stoffer, og der er behov for et mere effektivt beredskab over for ulykker med kemiske stoffer.

Anvendelse af sådanne stoffer, skal godkendes før brugen og producenterne skal føre bevis for deres ufarlighed, samt offentliggøre stoffernes kemiske sammensætning for brugerne.

Beskyttelse og anvendelse af ressourcer

Energikrisen gav os et varsel om, at det ikke er muligt fortsat at øge forbruget af naturressourcer. Vi kan ikke fortsætte med ukritisk blot at købe, bruge og smide væk. Derfor må der fra samfundets side sættes ind mod unødvendigt og uplanlagt resourceforbrug. Derfor bør staten yde tilskud til forskellig forskning i nye former for energi.

Samfundet må desuden tage initiativ til øget genbrug. Hvor det er nødvendigt, må staten og kommunerne gå aktivt ind i et samarbejde med erhvervslivet om etablering af genbrugsvirksomheder og genbrugsordninger. Om nødvendigt må stat, amter og kommuner selv etablere de eller den nødvendige genbrugsvirksomhed, de økonomiske nødvendige midler hertil søges bragt tilveje ved en genbrugsafgift. Besparelser i resourceforbrug kan opnås ved en hensigtsmæssig udformning af bygninger, anlæg, maskiner, transportmidler, emballage og produkter af enhver art. Produkterne kan udformes, så forbruget af materialer ved fremstillingen bliver så lille som muligt i forhold til levetiden. Maskiner til erhvervslivet og til husholdningerne kan udformes så de kræver så lidt energi som muligt i drift. Der bør generelt og løbende ske en omvurdering af de tidligere fastlagte planer i lys af de miljø- og ressourcemæssige udfordringer, vi vil møde i fremtiden.

Friluftslivet

En anden side af ressourcebeskyttelsen er bevaringen af landskabelige værdier og et alsidigt dyre- og planteliv gennem naturfredning og offentlige køb af arealer til fritidsformål. De senere års indsats på dette område må fortsættes og følges op af en mere aktiv indsats for at gøre rekreative områder tilgængelige for befolkningen. Der er brug for en aktiv friluftspolitik. Målet

må være, at hele befolkningen kan bruge naturværdierne. Socialdemokratiet vil arbejde for en udbygning af friluftsfaciliteterne gennem sikring og oprettelse af kolonihaver, campingpladser, feriebyer og andre former for feriecentre. Ikke mindst må der lægges vægt på at søge at bevare de eksisterende kolonihaver og at sikre varige kolonihaver i kommunernes planlægning.

Forbedring af byernes miljø

Miljøet i mange af vore byer er for dårligt. Trafikken har delt byerne op, givet utålelige støjforhold og for stor luftforurening. Der savnes lys og luft, sikkerhed og udfoldelsesmuligheder, ikke mindst for børn, unge, gamle og handicappede, I de sidste 20 år er der lagt store investeringer i nye byområder, mens de eksisterende byområder i alt for høj grad er blevet forsømt med det resultat, at byerne er blevet dårligere at bo i. Der må sættes ind på at bevare de økonomiske, miljømæssige og sociale værdier, som ligger i byerne. Der må gøres en samlet indsats for at sanere de forældede boliger, for at omlægge og begrænse trafikken, for at skaffe lys, luft og friarealer, og for at forbedre og modernisere boligerne, for at sikre sammenhæng i overskuelige enheder.

Arbejdet med sanering, byfornyelse og bevaring af bymiljøer må koordineres.

Saneringspolitikken må afløses af en byforbedringspolitik. Derfor må vi have en samlet lovgivning herom.

Forbrugerbeskyttelse

Det danske samfund må i de kommende år vise større forståelse for forbrugernes stilling ved:

- at organisere forbrugerarbejdet på en sådan måde, at det gennem en rationel og effektiv indsats og med et nyt økonomisk grundlag kan virke til størst mulig gavn for forbrugerne,
- at undervisningen i og orienteringen om forhold af betydning for forbrugerne gennemføres i folkeskolen,
- at Danmarks Radio skal gå mere med i forbrugeroplysningsarbejdet,
- at der efter forbrugernes behov gennemføres en smidiggørelse af betjeningsmulighederne - også omfattende offentlige kontorer og andre servicefunktioner,
- at en ny lov om indseende med priser udformes således, at den ikke ved en generel form påfører erhvervslivet unødvendige byrder, men har karakter af en bemyndigelseslov, der især kan sættes ind der, hvor manglende konkurrence gør det påkrævet,
- at forbrugerlovgivningen udformes således, at der gives forbrugerne mulighed for at foretage vurderinger og sammenligninger bl.a. ved, at der indføres ensartet, let forståelig deklaration. Varedeklaration må ikke hindres af fabrikationshemmeligheder,
- at der gennemføres en skærpet lovgivning for produktion og godkendelse af lægemidler således, at lægemiddelreklamer erstattes af en informationsvirksomhed over for lægerne og forbrugerne under statslig medvirken,
- at der gennemføres en fordomsfri nyvurdering af naturmedicin og utraditionelle behandlingsmåder,
- at den af forbrugerne og lønmodtagerne ejede del af erhvervslivet udbygges på en sådan måde, at Kooperationen fortsat kan udgøre et alternativ til privatdrift. Det bør vurderes, om de blandede selskabsformer - som man kender fra andre lande - med udbytte kan indføres i Danmark således, at statslig, privat og kooperativ kapital og ledelse kan samvirke til gavn for forbrugerne,
- at forbrugerombudsmanden medvirker yderligere til sikring af en åben og informativ markedsføring.

Arbejdsmarkedspolitikken

-beskæftigelse til alle og forbedring af arbejdsmiljøet

Socialdemokratiet kan ikke acceptere, at vort samfunds økonomiske og erhvervsstrukturelle udvikling skal ske på bekostning af lønmodtagernes og de mindre selvstændiges beskæftigelsesmuligheder, helbred og trivsel. Derfor må arbejdsmarkedspolitikken tilrettelægges med det sigte, at alle sikres et arbejde i nærheden af deres hjem uden risiko for arbejdsmiljøskader. Der må samtidig gives den, der bliver nødt til eller ønsker at skifte arbejde

- for eksempel på grund af strukturændringer på arbejdsmarkedet - muligheder for anden uddannelse.

Disse krav kan imidlertid kun opfyldes, såfremt erhvervslivets udvikling sker indenfor rammerne af en overordnet samfundsplanlægning.

Samtidig må der gives lønmodtagerne medbestemmelse på og medejendomsret til deres arbejdsplads.

Den solidariske lønpolitik må videreføres og forbedres - også på en sådan måde, at manuelt arbejde ikke lønnes dårligere end teoretisk.

De vigtigste socialdemokratiske mål for arbejdsmarkedspolitikken er derfor:

- at der udfra overordnede samfundsprincipper gennemføres en koordineret erhvervs- og lokaliseringspolitik med det formål at sikre samtlige regioner i landet et mere alsidigt sammensat erhvervsliv, således at de både konjunktur-, beskæftigelses- og arbejdsmiljømæssigt gøres mindre sårbare, ligesom der herved bedre kan sikres den enkelte et arbejde i nærheden af bopælen,
- at de ansatte sikres medbestemmelse på og medejendomsret til deres arbejdsplads,
- at samarbejdsudvalgene styrkes, således at arbejderrepræsentanterne får større indflydelse på og indsigt i virksomhedernes ledelse og økonomi. Til hjælp for arbejderrepræsentanterne i bestyrelser og samarbejdsudvalg bør ansættes ledelses- og økonomikonsulenter,
- at de ansatte sikres større tryghed i ansættelsen,
- at der gives Arbejdsformidlingen bedre muligheder for at tilbyde den enkelte arbejde udfra hans eller hendes interesser, evner, helbred, alder,
- at der skabes fuld ligestilling på arbejdsmarkedet uanset køn, erhverv og nationalitet,
- at der sker en udbygning af arbejdsmarkedsuddannelserne,
- at det øgede arbejdstempo, automatiseringen og den stærkt øgede produktivitet først og fremmest anvendes til forbedringer af arbejdsmiljøet,
- at der sker en nedsættelse af arbejdstiden, en forlængelse af ferien og en forbedring af muligheden for at få førtidspension eller efterløn,
- at mulighederne for deltidsarbejde forbedres,
- at der skabes mulighed for en kombination af delpension og deltidsarbejde for mennesker med nedsat arbejdsevne,
- at helbreds- og trivselstruende akkordsystemer afskaffes,
- at natarbejde gradvis afvikles, hvor det ikke er nødvendigt af samfundsøkonomiske grunde, og det nødvendige overarbejde skal afspadseres,
- at der fastlægges grænseværdier for kemiske stoffer som dels tager hensyn til gener, selv om der ikke er nogen kendt sygdomsrisiko og som dels kan danne grundlag for opstillingen af et positivlistesystem for disse stoffer,
- at man søger at imødegå ensformigt og forjaget arbejde,
- at der sigtes imod oprettelse af et vist antal støttejobs (skånejobs) til arbejdssvage mennesker, ældre og fysisk og psykisk handicappede,
- at der sker en kraftig styrkelse af de interne sikkerhedsorganisationers arbejdsmuligheder,
- at der ansættes miljøkonsulenter, som skal antages af fagbevægelsen og lønnes af staten.

Disse skal stå til rådighed for sikkerhedsrepræsentanterne til løsning af lokale miljøproblemer.

Uddannelse

De unges uddannelse bør ske efter de principper der er nedfældet i de nye faglige grunduddannelser, som tilsigter uddannelse til alle, således at der gives smidigere muligheder for at skifte fra et erhverv til et andet. De forskellige uddannelser bør tage sigte på at skabe større faglig og menneskelig ligestilling. Der må derfor i stigende grad oprettes kurser, der omfatter alle kategorier af lønmodtagere. Desuden skal alle, især læger og ingeniører, have øget undervisning i arbejdsmiljøproblemerne.

Arbejdsformidlingen

Det grundlæggende princip for al arbejdsformidling må være, at den enkelte arbejdstager sikres den bedst mulige placering på arbejdsmarkedet, udfra interesser, evner, helbred, alder osv. De faglige organisationer skal have ret til at deltage i anvisningen af arbejdskraft. Der bør ikke kunne formidles arbejdskraft til virksomheder, der ikke opfylder arbejdsmiljølovens og de

faglige overenskomsters minimumskrav.

Skal Arbejdsformidlingen kunne løse sine opgaver fyldestgørende, må arbejdsgiverne forpligtes til at give samtlige relevante oplysninger i forbindelse med anvisningen. Det må endvidere pålægges virksomhederne overfor Arbejdsformidlingen at varsle om afskedigelser og antagelser, således at en eventuel arbejdsløshedsperiode bliver så kort som mulig. Såfremt arbejdsløshedsperioden ser ud til at blive af længere varighed, har den ledige krav på særlig vejledning.

Savnes der periodevis i et område arbejdskraft, bør mobilitetsfremmende ydelser kunne anvendes til at dække transportudgifterne for den arbejdssøgende, der foretrækker at blive boende, ligesom transporttiden skal kunne fratrækkes arbejdstiden. Arbejdsformidlingen skal gennem sin virksomhed bidrage til at fjerne kønsdiskrimination på arbejdsmarkedet.

Der må finde en effektiv erhvervsvejledning sted, således at den enkelte får mulighed for at vurdere sine egne muligheder og begrænsninger i valg eller nyvalg af erhverv. Der må tilstræbes større mulighed for en omstillingsydelse eller førtidspensionering for de grupper i befolkningen, der har behov herfor, og som ikke kan sikres ny passende beskæftigelse.

For at sikre arbejdernes og funktionærernes rettigheder i arbejdsløshedsforsikringen, invalideforsikringen og arbejdsskadeforsikringen bør der i ankenævnene indføres offentlighed og mulighed for personligt fremmøde, ligesom det bør sikres, at lønmodtagerne får reel indflydelse på sagernes forberedelse og behandling.

Sikkerhed, sundhed og miljø

Arbejdstilsynet

Der må gives såvel Arbejdstilsynet som fagbevægelsen mulighed for at gribe ind med tekniske, sundheds- og trivselsmæssige forbedringer af arbejdsmiljøet. Arbejdstilsynets bemanding må bringes i overensstemmelse med behovet for rådgivning af og kontrol med arbejdspladserne.

Der må ske en opprioritering af Arbejdstilsynets inspektionsvirksomhed, især hvor denne kan styrke sikkerhedsorganisationens arbejde, dvs. på de mindre virksomheder. Det må være et krav til de eksperter - læger, ingeniører osv. - der skal deltage i arbejdet på at forbedre arbejdsmiljøet, at de såvel under deres uddannelse som senere udstationeres på arbejdspladser.

Overhovedet bør det i forbindelse med Arbejdstilsynets personaleudvidelser sikres, at disse også kommer til at omfatte repræsentanter fra fagbevægelsen, som evt. kunne gennemgå en særlig arbejdsmiljøuddannelse på mellemniveau.

Sikkerhedsorganisationen

Det fremgår bl.a. af Arbejds miljølovens formålsparagraf, at denne lov skal danne grundlag for at virksomhederne selv kan løse deres sikkerheds- og sundhedsspørgsmål. Skal dette formål kunne opfyldes, må der imidlertid ske en kraftig styrkelse af de interne sikkerhedsorganisationer.

Dette kan ske ved, at sikkerhedsrepræsentanterne igennem deres uddannelse får tilstrækkelig indsigt i arbejdsmiljøproblemerne og løsningsmulighederne, at der sikres dem en udvidet ret til at skride ind mod risici i arbejdsmiljøet og at de får den fornødne tid og ekspertbistand - herunder fagbevægelsens - til at foretage undersøgelser af arbejdsmiljøet og opstille forslag til forbedringer. I virksomheder med under 20 ansatte bør der kunne og i virksomheder med over 20 ansatte skal der dannes sikkerhedsudvalg bestående af 3 sikkerhedsrepræsentanter, 2 arbejdsledere og 1 ledelsesrepræsentant. Udvalgets beslutninger skal efterleves af virksomhedens ledelse.

Hvor der ikke etableres sikkerhedsudvalg må de faglige organisationer kunne udpege en regional sikkerhedsrepræsentant, der skal have uhindret adgang til virksomhederne.

Bedriftssundhedstjenesten

Bedriftssundhedstjenesten skal - i overensstemmelse med udvidelsen af det traditionelle arbejderbeskyttelsesbegreb i arbejdsmiljøloven - forebygge såvel arbejdsbetingede sygdomme som fysisk og psykisk nedslidning og for tidlig afgang fra arbejdsmarkedet. Dette må ske ved, at arbejdet tilpasses arbejdskraften - ikke omvendt. Et særligt hensyn må tages til de ældre og

helbredsmæssigt svage grupper. For at kunne forebygge såvel arbejdsbetingede sygdomme som nedslidning og udstødning fra arbejdsmarkedet må bedriftssundhedspersonalet rumme både sundhedsmæssig, teknologisk og psykologisk, social ekspertise. Dette personale må i sit ansættelsesforhold sikres uafhængighed af virksomhedsledelserne. Skal oprettelsen af bedriftssundhedstjenesten have tilstrækkelig slagkraft må der samtidig etableres en tæt kontakt til: Arbejdstilsynet, Arbejdsmiljøinstituttet, de arbejdsmedicinske klinikker, amternes og kommunernes social-og sundhedsforvaltninger og Arbejdsformidlingen.

Arbejdsmarkedstjenesten

For at virksomhederne - dvs. især de mindre - skal kunne udnytte disse mange hjælpemuligheder med henblik på forbedring af arbejdsmiljøet, må der etableres et fælles kontaktsted, Arbejdsmarkedstjenesten, hvor virksomhederne og de ansattes sikkerhedsrepræsentanter kan henvende sig. Denne tjeneste kan formentlig mest praktisk etableres ved, at der i hvert amt i tilknytning til de lokale tilsynskredse under Arbejdstilsynet oprettes et organ med repræsentanter fra de faglige organisationer og de berørte lokale myndigheder.

Efterløn

Det er konstateret, at enkelte erhvervsgrupper udsættes for en hurtig nedslidning, fordi det arbejde, de udfører, i særlig grad belaster deres helbred.

Indtil den tekniske udvikling og en effektiv arbejderbeskyttelseslovgivning får standset al helbredsnedbrydende arbejde, må samfundet godtgøre disse mennesker forringelsen af deres erhvervsevne, således som det kommer til udtryk i principperne i lov om efterløn hvor personer, der har haft en fast tilknytning til arbejdsmarkedet, fra det fyldte 60. år har ret til en efterlønsordning, svarende til den dagpengesats, de er berettigede til at få udbetalt i tilfælde af arbejdsløshed. Efterlønnen aftrappes gradvis fra det tidspunkt, hvor den udbetales, og frem til pensionsalderen - 67 år - hvor almindelig folkepension træder i stedet for efterlønnen.

Forskning for samfundet

Forskningen er et vigtigt redskab i arbejdet på at skabe et mere harmonisk og menneskevenligt samfund. Skal store samfundsproblemer løses, forudsætter det et grundigt forskningsarbejde både til at klarlægge problemerne, til at opstille løsninger og til at undersøge, hvordan reformerne virker i praksis. Ligeledes er en aktiv forskningsindsats en betingelse for opretholdelse af samfundets økonomiske velstand.

Socialdemokraterne vil både for grundforskningen og den anvendte forskning virke for:

- at sikre den umiddelbart samfundsgavnlig forskning betydeligt bedre forhold,
- at støtte den forskning, der styrker grundlaget for de kulturelle aktiviteter og derved bidrage til højnelse af kvaliteten i den menneskelige tilværelse,
- at fastholde og udbygge støtten til den teknologiske forskning og produktudvikling i erhvervslivet. Denne støtte bør være ledet af samfundets interesser,
- at fremme en bedre samfundsmæssig styring af den danske forskning gennem en forbedret planlægning og prioritering. Dette bør forenes med rationaliseringer og ændrede strukturelle opbygninger, som åbner muligheder for øget udbytte af de afsatte midler,
- at demokratiseringen af styret ved offentlige forskningsinstitutioner udstrækkes til dem alle og udbygges i forhold til brugerne,
- at fremme en øget forståelse mellem forskere og brugere på alle niveauer, herunder at forskningsresultater i et tilgængeligt sprog formidles ud til brugerkredse,
- at fremme og øge forskningen på genbrugsområdet.

Uden øget viden om forurenings- og miljøproblemer, familie- og socialpolitiske problemer, sygdomsbekæmpelse og grundlaget for de store samfundsinvesteringer, handles der ofte på et for usikkert grundlag, når politiske beslutninger skal træffes.

En afgørende opgave er en fortsat forskningsindsats i arbejdsmarkedets forhold med henblik på at skabe bedre livsbetingelser på arbejdspladserne. Erhvervsforskning behøver øget samfundsmæssig støtte, da den er en vigtig del af grundlaget for dansk konkurrenceevne. Støtten til erhvervsforskningen må imidlertid indebære, at en større del af den gevinst, erhvervslivet derved opnår, føres tilbage til samfundet og lønmodtagerne gennem virkeliggørelsen af det økonomiske demokrati.

Øget støtte til den humanistiske forskning kan ske gennem institutioner, der både har pligt til

at forske og formidle resultaterne til offentligheden.

Der må planlægges, så den bedst mulige anvendelse af forskningsmidlerne sikres, og således at hele befolkningen får udbytte af resultaterne.

Planlægningsrådet for forskningen skal tilvejebringe grundlaget for både en kortsigtet og langsigtet prioritering af ressourcerne. Derfor skal den centrale forskningsorganisation have udvidede planlægningsbeføjelser og udbygges. Et vigtigt område for de kommende års planlægning er at udbygge et system, der råder bod på den skæve aldersfordeling ved universiteter og forsknings-institutioner og derved sikrer den nødvendige personelle fornyelse. Brugere af forskningens resultater bør i fremtiden ikke blot være erhvervslivet og de statslige myndigheder, andre grupper må sikres de samme muligheder for at stille opgaver til forskningen. Det gælder arbejdspladser, faglige organisationer, lokale grupper og myndigheder, boligforeninger o.l. Forskningsresultater frembragt på offentlige laboratorier og institutter bør tilhøre det offentlige og udnyttelsesretten derfor administreres gennem de statslige og kommunale myndigheder. Et vigtigt led i socialdemokraternes ønske om en langsigtet forskningspolitik er, at vi aktivt deltager i det internationale samarbejde; dette gælder også fordelingen af særlige forskningsopgaver i større sammenhænge end den nationale. Både på nordisk, europæisk og bredere internationalt plan er Danmark allerede nu engageret i et forskningsmæssigt samarbejde. Det bør yderligere forstærkes uden, at hensynet til en samlet, kritisk prioritering af forskningsmidlerne i Danmark herved tilsidesættes.

Uddannelsen - et instrument for lighed og solidaritet

Socialdemokraternes uddannelsespolitiske mål

er,

- at skabe lige uddannelsesmuligheder for alle,
- at udvikle frie og selvstændige mennesker, der fungerer harmonisk i det moderne samfund,
- at inspirere til at samarbejde og til at løse opgaver i fællesskab med andre,
- at forberede til at fungere i et arbejdsliv, der er under stadig faglig og demokratisk udvikling,
- at forberede til en tilværelse med stadig øgede fritidsmuligheder for personlig udfoldelse,
- at engagere til kritisk og konstruktiv stillingtagen til samfundet og aktiv deltagelse i dets stadige omformning,

• at udvide kendskabet til andre kulturer og samfundsmønstre, så den enkelte frigøres fra traditionelle vurderinger i det vestlige samfund og bliver åben overfor mødet med hele verden. Ud fra socialdemokraternes opfattelse af uddannelse som en afgørende forudsætning for at forbedre menneskets vilkår og for at kunne foretage gennemgribende ændringer i samfundets opbygning må det påbegyndte reformarbejde til stadighed følges op af nye initiativer. Folkeskolen må nu videreudvikles lokalt blandt andet i retning af stadig større åbenhed over for det omgivende samfund. Skolens institutionspræg må nedbrydes. Der må desuden arbejdes for, at de sidste rester af deling i folkeskolen forsvinder.

Centralt i udviklingen af folkeskolen må være undervisningens indhold og arbejdsformer.

Undervisningens indhold må tages op til fordomsfri revision, og fagenes indbyrdes sammenhæng betones. Der må lægges vægt på arbejdsformer, der styrker den enkelte elevs personlige udvikling og evnen til samarbejde. Der må arbejdes med en fortsat begrænsning af prøver i folkeskolen med henblik på deres totale afskaffelse. Lærernes videreuddannelse må styrkes med henblik på undervisningsdifferentiering og et udvidet pædagogisk samarbejde mellem klasser, klassetrin og mellem hjem og skole.

Der må skabes en langt større sammenhæng mellem folkeskolen, daginstitutioner og fritidsforanstaltninger for børn. For alle børn under skolealderen skal der senest i året før skolegangens påbegyndelse være et gratis pædagogisk tilbud i børnehaveklasse, børnehave el. lign., og for skolens yngste elever må der være pædagogiske pasningstilbud. Uddannelserne i 10.-12. uddannelsesår skal bygge på folkeskolens 9-årige grundskole og danne grundlag for fortsat uddannelse og for erhvervsmæssig beskæftigelse. Uddannelserne skal give alle fortsat almen undervisning i et sådant omfang, at ingen efter endt uddannelse afskæres fra at gå ind i et videregående uddannelsesforløb. De skarpe skel mellem de nuværende uddannelser på disse trin må udviskes, både hvad angår struktur og indhold. De praktisk betonedede uddannelser må sikres tilsvarende alment indhold, som det hidtil har været forbeholdt de

bogligt orienterede uddannelser. Fælles arbejdsmetoder, problem- og projektorienteret undervisning skal indgå som et naturligt led heri, ligesom forholdet til arbejds-, fritids- og samfundslivet opprioriteres.

Uddannelserne skal indrettes på en måde, der virker tiltrækkende på den gruppe af unge, der hidtil ikke har modtaget nogen uddannelse udover folkeskolens undervisning. Periodisk, praktisk beskæftigelse skal indgå ikke blot som en del af erhvervsuddannelserne, men også som et led i de øvrige uddannelser.

Uddannelserne tilrettelægges således, at eleverne på visse stadier af deres uddannelsesforløb får mulighed for at afbryde deres uddannelse med en nærmere beskrevet kompetence.

Eleverne skal kunne ændre deres valg under uddannelsen, hvis de ændrer sigtet med deres uddannelse, med mindst mulig forlængelse af uddannelsestiden.

Uddannelserne placeres lokalt, dels gennem anvendelse af allerede eksisterende institutioner, dels ved yderligere geografisk spredning. Der skal ikke tilstræbes en centralisering af uddannelsestilbuddene i færre og større enheder.

Undervisningen i det 10.-12. uddannelsesår skal være vederlagsfri. Der skal gennem en støtteordning gives eleverne sådanne økonomiske vilkår, at ingen af økonomiske grunde afskæres fra at søge denne uddannelse. Mesterlæren afskaffes og erstattes af EFG-uddannelserne.

De unge, der vælger den erhvervsfaglige grunduddannelse, EFG, skal have løn fra uddannelsens påbegyndelse. Derved undgår man, at rekrutteringen af EFG-lærlinge bliver økonomisk betinget. EFG-skolerne skal endvidere kunne yde særlig støtte til boglig retarderede elever. Herved øges mulighederne for, at folkeskolens sent udviklede elever kan få del i og kan gennemføre en uddannelse til gavn for dem selv og samfundet. Uddannelserne af lærere til folkeskolen og til det 10.-12. uddannelsesår tages op til revision, blandt andet med henblik på en koordinering af disse uddannelser og under hensyn til lærernes opgaver inden for det fremtidige uddannelsessystem.

Adgangen til videregående uddannelse må ikke være forbeholdt dem, som har et bestemt forudgående uddannelsesforløb. Strukturen for disse uddannelser må ændres. Der må fortsat arbejdes med udviklingen af uddannelsescentre, således at der er mulighed for friere fagkombinationer med grunduddannelse og stigende specialisering, i sammenhæng med etableringen af de stadigt mere nødvendige efteruddannelser må førstegangsuddannelserne afkortes. Den sociale skævhed i uddannelsesrekrutteringen er særligt udtalt i områder med ingen eller få uddannelsesinstitutioner. Man må derfor tilstræbe en ligelig geografisk fordeling af alle uddannelser, der ikke nødvendigvis skal henlægges til uddannelsescentre. Af særlig vigtighed er at få skabt løsninger af uddannelsesproblemerne for den voksne generation. Uddannelse er en livslang proces, og især for dem, som ikke har haft de muligheder for at få den undervisning, som i dag tilbydes børn og unge, er uddannelsesbehovet stort. Som et led i bestræbelserne for at udjævne forskellene mellem yngres og ældres uddannelsesniveauer skal det uddannelsestilbud, som vil blive givet inden for 10.-12. uddannelsesår, fremtidigt gives alle uanset alder. Men ikke kun i form af de mere formaliserede uddannelsestilbud, der tilbydes de unge, men også i form af kortvarige kursustilbud, der bygger på de ældres reelle behov og viden erhvervet gennem praksis. Der må ske en koordination af de forskellige ungdoms- og voksenuddannelsestilbud, så såvel unge som voksne kan få adgang til et smidigt uddannelsessystem, som tillader kombinationen af heltids- og deltidsuddannelse. De erhvervsmæssige voksenuddannelser må udbygges, og sammenhæng med den faglige grunduddannelse sikres. Den almene voksenundervisning må ligeledes udbygges og pædagogisk og økonomisk sikres ligestilling med andre uddannelser. De folkeoplysende organisationer må sikres en central placering i voksenundervisningsbilledet. Der må gennemføres en forenklet administration, således at det frivillige folkeoplysningsarbejde fremmes.

Voksenundervisningssystemet - herunder radio og TV - må sikre at alle får mulighed for løbende at skaffe sig almen, faglig og politisk viden.

Målet må være, at enhver kan deltage i erhvervsmæssige og almene uddannelseskurser, uden at det medfører økonomiske tab. Det er fortsat Socialdemokratiets mål at arbejde for en fuld uddannelsesstøtte kombineret med pligten til at følge en fremadskridende uddannelsesplan.

Den nuværende uddannelsesstøtte er utilstrækkelig og finansieringsformen er urimelig. Uddannelsesstøtten skal forbedres gennem en øget stipendietildeling. I takt med dette må en øget stipendietildeling i de første uddannelsesår efter folkeskolen prioriteres højest. De nuværende statsgaranterede banklån skal erstattes af statslån, der er rentefrie i studietiden. En tilbagebetaling i forhold til den fremtidige indtægt bør overvejes.

Sammenhængen mellem uddannelsesstøtte og skattepolitikken undersøges med henblik på at få etableret en mere retfærdig fordeling af stipendietildelingen.

Samtidig må der snarest ske en afklaring af sammenhængen mellem ungdomsydelse, uddannelsesstøtten, arbejdsløshedsunderstøttelsen og hjælpen efter bistandsloven med henblik på at give alle økonomiske muligheder for at få en uddannelse efter folkeskolens 9. skoleår.

Bestræbelserne for at øge elever og andre uddannelsessøgendes medindflydelse på og medansvar for deres uddannelsessituation må forstærkes både lokalt og centralt. Dette sikres ikke blot ved lovgivning og lignende, men i afgørende grad gennem en ændring af de daglige samarbejdsformer i den enkelte klasse eller på et undervisningshold. Ved revisionen af skolestyrelsesloven må der samtidig med en administrativ forenkling sikres en større grad af selvstyre omkring den enkelte skole. Uddannelsernes udbygning og indbyrdes sammenhæng må sikres gennem en aktiv uddannelsesplanlægning. De uddannelsessøgende må have mulighed for bedre information om alle forhold af betydning for uddannelses- og erhvervsvalg. Arbejdet med at koordinere alle uddannelsesområder under uddannelsesrådet må fortsætte.

Familie-, social- og sundhedspolitikken

Formålet med socialdemokraternes familie-, social- og sundhedspolitik er at skabe tryghed og trivsel. Dette opnår man ved at forebygge, at revalidere og behandle, ved at fjerne de sygdomsskabende faktorer i arbejds-, bolig-, trafik-, familie-, uddannelses- og fritidsmiljøet ved at fremme sundheden i alle befolkningsgrupper.

Familien

Familien er en af samfundets grundpiller. Det er derfor vigtigt, at familien får mulighed for at skabe et miljø, der giver alle familiemedlemmer den tryghed og udvikling, den enkelte har behov for, og som i hjemmet, skolen og i institutionerne udvikler børnene til at leve i et harmonisk og engageret forhold til andre mennesker. Alle medlemmer i familien må have formel og reel lighed.

Igennem århundreder har man i familien haft den arbejdsdeling, at kvinden har arbejdet i hjemmet med bl.a. madlavning, rengøring, pasning af børn og de ældre og syge i familien, medens manden ved arbejde uden for hjemmet har skaffet familien det daglige underhold. Den økonomiske og tekniske udvikling i samfundet har givet kvinden mulighed for at deltage i arbejdslivet og derved skabe sig en selvstændig, økonomisk tilværelse. Økonomisk uafhængighed er den vigtigste forudsætning for ligestilling. Kønsrollefordelingen er gradvis ved at ændre sig i familien. Målet må være, at mænd og kvinder tager lige del i løsningen af opgaverne i arbejdslivet og familielivet. Lighed har altid været et fundamentalt princip for socialdemokrater. Alligevel må det erkendes, at kvinderne, der udgør halvdelen af befolkningen, f.eks. udgør den største del af lavtlønsgruppen. På uddannelsesområdet er kvinderne ligeledes dårligere stillet end mænd. For at ændre på disse uligheder er det nødvendigt i en overgangsperiode på nogle områder at favorisere kvinder. Endvidere må man fjerne diskriminering af kvinder i lovgivningen, og efterhånden som ligestillingspolitikken giver resultater, må de love der tager sigte på at beskytte kvinder ophæves. Kvindens deltagelse i arbejdslivet har naturligvis også indflydelse på barnets stilling i familien. Socialdemokraterne ønsker derfor en udvidet barselsorlov, med mulighed for deling imellem forældrene, således at man ikke tvinger begge forældre til at have erhvervsarbejde. Der må arbejdes henimod fuld og gratis dækning af behovet for daginstitutioner, og daginstitutionernes standard og pædagogiske indhold må sikres ved de nødvendige bevillinger.

Daginstitutionerne skal opfylde forældrenes og samfundets krav om, at børn sikres mulighed for de bedst mulige betingelser for at kunne udvikle sig fysisk, følelsesmæssigt, socialt og intellektuelt.

Økonomisk tilskud gives til familier med børn, hvor husstandsindkomsten ligger under en af

det offentlige fastsat grænse. Socialdemokraterne vil arbejde for at afskaffe den ret forældre har, til korporligt at revse deres børn.

Ved opsøgende og forebyggende arbejde skal samfundet så vidt muligt sikre, at alle børn opvokser og udvikler sig til harmoniske mennesker.

De unge må sikres større mulighed for at disponere over deres egen tilværelse. De unge må have mulighed for at få egen bolig til en rimelig pris. Ungdomsboliger må ikke koncentreres i ungdomskollegier, men skal spredes rundt i den almindelige boligmasse. Især af hensyn til de unge, hvis økonomiske muligheder er begrænset, må der være helt fri adgang til prævention. De institutioner, der retter sig mod de unge, må etableres i deres eget miljø. Institutionerne må integreres i samfundet og samtidig give unge lejlighed til - i videst mulig udstrækning - at tage aktiv del i samfundsaktiviteterne. Institutionerne må ikke være samfundets løsning på de voksnes problemer, men skal være et tilbud til de unge i arbejde og fritid. Institutionerne må derfor i det daglige arbejde inddrage børnene i beslutningsprocessen og derved give børnene indflydelse på deres egen situation. Der må endvidere udvikles samarbejde mellem de unge, forældrene, institutionernes pædagoger og de bevilgende myndigheder i lokalområdet, så man i fællesskab kan udvikle et miljø, der skaber selvstændighed og et ønske om medbestemmelse for de unge.

Den stigende fritid stiller krav om flere udfoldelsesmuligheder. Samfundets fritidstilbud må nå ud til alle og have det overordnede mål, at stimulere familien som familie. Der må skabes mulighed for, at overgangen fra aktiv deltagelse i arbejdslivet til en pensionisttilværelse gøres mindre brat ved indførelse af pension kombineret med deltidsarbejde. Når ønsket om at trække sig helt ud af aktiv deltagelse i arbejdslivet melder sig, må pensionisten samtidig sikres større ret til at bestemme over sin egen tilværelse.

Økonomisk uafhængighed er en forudsætning for tryghed og trivsel.

Pensionisten må sikres mulighed for at blive i sin bolig under nødvendig pleje så længe som muligt, og plejehjem og beskyttede boliger må spredes rundt i den almindelige boligmasse. Det må sikres, at den enkelte pensionist har mulighed for at forblive aktiv, og at pensionisten ikke bliver isoleret. Det må derfor pålægges kommunerne at etablere et betryggende omsorgsarbejde, hvor man dels kan tilbyde pensionisterne og handicappede en meningsfyldt beskæftigelse og dels gennem opsøgende arbejde og tilbud af hjælpemidler - herunder telefon - sikre, at pensionister ikke bliver isoleret.

Social- og sundhedstjenesten

Social- og sundhedstjenesten må i fremtiden opbygges således, at man med koordineret indsats kan løse såvel medicinske som sociale problemer samt forebygge problemernes opståen. Social- og sundhedstjenesten må placeres, så borgerne får en hurtig og effektiv hjælp, i tilfælde af forbigående vanskeligheder må familiens hidtidige leveniveau sikres. Ved vanskeligheder af mere varig karakter, f.eks. langvarig sygdom, strukturarbejdsløshed, alvorlige ulykkestilfælde m.v., må der udover økonomisk bistand tilbydes revalidering, behandling og omskoling. Hjælpen må ydes på en sådan måde, at den stimulerer ønsket om at overvinde vanskelighederne. Hvis hjælpeforanstaltningen gennem behandling, revalidering og omskoling, på trods af alle anstrengelser, ikke lykkes, må samfundet sikre en betryggende levestandard gennem pension.

Der må skabes mulighed for tilkendelse af pension efter sociale kriterier. Enhver handicappet må sikres mulighed for at leve som andre og blandt andre. Handicappede, som af behandlingsmæssige eller beskyttelsesmæssige årsager må leve i institutioner, skal sikres menneskeværdige livsbetingelser, såvel i henseende til boligforhold som i henseende til beskæftigelse og underhold. Familier, der vælger at beholde syge og handicappede i hjemmet, bør aflastes ved, at de syge og handicappede får mulighed for ind imellem at opholde sig på et aflastningshjem. Disse familier bør desuden støttes således, at økonomien ikke bliver en hindring for at kunne bevare og pleje den syge eller handicappede i hjemmet.

Gennem det nære samarbejde mellem sundhedstjeneste og socialtjeneste må der sættes ind med opsøgende arbejde med henblik på tidlig påvisning af tegn på sygdom, fejlplacering og dårlig trivsel. Der bør rettes tilbud til særlige risikogrupper, dersom følge af arbejde, boligforhold eller social stilling er særlig udsat for helbredsforringende påvirkninger. Befolkningens viden om samfundets støttemuligheder skal sikres igennem en effektiv

informationsvirksomhed.

Behandling, forebyggelse og oplysning om alkoholskader må udbygges og grundfæstes i lovgivningen. Der bør stilles de nødvendige midler til rådighed for forskning på området. For at sikre befolkningen en effektiv, sikker og billig medicin og for at undgå overforbrug og misbrug af medicin samt for at fremme udviklingen af ny og bedre medicin er det nødvendigt, at samfundet får kontrol med produktionen og fordelingen af lægemidler. Staten må engagere sig aktivt i et samarbejde med medicinalindustrien, med henblik på at forebygge de multinationale koncerners dominans på dette samfundsmæssigt væsentlige produktionsområde.

Sygehusvæsenet må i højere grad end tidligere samordnes med det øvrige sundhedsvæsen. Hospitalernes ambulante service må fortsat udvides og med åbningstider uden for normal arbejdstid.

Ved undersøgelser og behandling af sygdomme må der ikke alene lægges vægt på de tekniske muligheder, men også tages hensyn til patientens egne ønsker og samlede sociale og psykologiske situation.

Der må i højere grad sættes på det forebyggende sundhedsarbejde.

Den kommunale tandpleje udvides til at omfatte alle fra 0 til 20 år. Gradvis bør den offentlige tandplejesektor udvides med hovedvægten lagt på forebyggende og opsøgende virksomhed.

Moderne retsopfattelse

Grundlovens menneskerettigheder.

Den danske grundlov indeholder et sæt friheds- og menneskerettigheder. Men i forskellige henseender mangler borgerne muligheden for at udnytte disse rettigheder på lige vilkår.

Grundloven sikrer således ytringsfrihed, men de senere års udvikling indenfor dagspressen rejser alvorlige perspektiver. Pressedøden vil gøre det vanskeligere for personer og grupper at få lejlighed til at orientere andre om deres holdninger og synspunkter. Derfor vil socialdemokraterne arbejde for at afskaffe denne indsnævring af ytringsfriheden gennem forskellige former for statsstøtte. Ikke blot bør den standses, men der skal i fremtiden gives nye initiativer bedre startmuligheder. Det skal ske ved, at der under den ene eller anden form ydes statsstøtte, som virkelig vil kunne vende udviklingen.

Det kan ikke accepteres, at ytringsfrihedens vilkår afhænger af profitmæssige faktorer. Den enkelte borger må beskyttes mod profitmæssig presseudnyttelse af sit privatliv. Blandt de politiske rettigheder er stemmeretten den væsentligste. Efter grundloven kan man kun deltage i valg til folketinget, hvis man er dansk statsborger. Dette krav stilles ikke ved kommunale valg. Vi har her i landet et meget stort antal udlændinge, som øver en væsentlig indsats til gavn for samfundet som helhed. Socialdemokraterne vil arbejde for, at alle udlændinge bliver valgbar og får stemmeret ved kommunalvalgene, når de har boet i landet i 3 år. Aktiv udnyttelse af det politiske demokrati må sikres gennem det politiske foreningsarbejde.

Borgeren og administrationen

Loven om offentlighed i forvaltningen, der giver borgerne ret til at se skrivelser m.v. i administrationens sager, har i høj grad medvirket til at skabe større åbenhed omkring administrationens afgørelser. Den har derved bevirket, at den enkelte borger har fået større indflydelse på de afgørelser, der vedrører hende eller ham.

Denne vigtige lovgivning må udbygges. Der må indføres almindelige regler om den måde, hvorpå forvaltningen skal træffe sine afgørelser, ganske som der er indført regler for domstolene. Der bør altid gives parterne i en sag mulighed for at udtale sig.

Socialdemokraterne vil arbejde for, at der altid skal gives en begrundelse for de afgørelser, som vedrører borgerne. Så kan afgørelserne bedre forstås, og man kan bedre se, om der er grund til at klage. I denne forbindelse må vi sikre os, at borgerne altid bliver gjort bekendt med, hvortil der kan klages, og hvilke frister der gælder. Myndighederne skal anvende et enkelt og letforståeligt sprog.

Kravet om effektivitet hos forvaltningen må ikke drives så vidt, at den kan skade borgeren og hans krav på et privatliv.

Familielovgivningen

Den familieretlige lovgivning må bringes i overensstemmelse med nutidens syn på familien. Ægtefæller må under ægteskabet stilles fuldstændigt lige, såvel i personlige som økonomisk henseende. Det samme må gælde i tilfælde af ægteskabets opløsning og i forhold til de fælles børn. Dog bør børnenes tarv først og fremmest tilgodeses. Ligesom det må gælde den øvrige lovgivning, må også familielovgivningen være neutral overfor familiens samlivsformer. Det skal stå enhver frit at vælge mellem ægteskab og andre samlivsformer.

Sikring mod urimelige økonomiske skadevirkninger

Enhver må som princip være ansvarlig for de aftaler, man indgår. Men retsmyndighederne bør ikke medvirke til økonomiske opgør på en måde, som volder urimelige tab, uden at nogen gavnes. Der skal sikres et samarbejde mellem de tvangsinddrivende myndigheder (fogeden m.v.) og de sociale myndigheder for at undgå, at den ene offentlige myndighed skal bygge op, hvad en anden måske har slået i stykker. Der må derfor gennemføres en lov om gældssanering, der sikrer at den enkelte bevarer lysten til nye initiativer og fast arbejde.

Kriminalpolitik

Mange forbrydelser er socialt betingede, og kriminalpolitikken må derfor ses i sammenhæng med bolig-, social- og uddannelsespolitikken.

Et sådant samlet syn er utvivlsomt den vigtigste form for forebyggende indsats. Og den vil fortsat være ledende for socialdemokraternes indsats på dette felt.

Fængselsvæsenet må fortsat reformeres med det sigte at bringe den indsatte i stand til at klare sig i samfundet. De igangværende bestræbelser på i samarbejde med arbejdsmarkedets organisationer at placere indsatte på arbejdspladser uden for fængslerne, må støttes og videreudvikles. Weekendfængsling og eventuel samfundstjeneste bør overvejes. Der må gennemføres en afvikling af utidssvarende fængsler, og personalets uddannelse må forbedres. Kriminalforsorg i frihed må have øgede ressourcer.

Der må ske en styrkelse af lægdommerelementet. Socialdemokraterne vil fortsætte bestræbelserne på at udbygge og forbedre samarbejdet mellem befolkningen og myndighederne.

Økonomiske forbrydelser

Socialdemokratiet har fået gennemført en række skærper af straffelov, aftalelov m.v. med henblik på at bekæmpe skadelig økonomisk virksomhed. En særlig statsadvokatur for økonomisk kriminalitet er oprettet. Socialdemokraterne vil følge udviklingen inden for dette område for at konstatere, om der er sat tilstrækkelig effektivt ind. I modsat fald vil vi arbejde for at styrke bekæmpelsen af den økonomiske kriminalitet både mandskabsmæssigt og om fornødent ved indførelse af en lov, som generelt rammer skadelig økonomisk virksomhed.

Lejelovgivningen må skærpes, så den hindrer misbrug i forbindelse med udlejningsvirksomhed, og der må indføres skærpede regler om udlånsvirksomhed, fx. i form af en registrering af udlånsforetagender. Det må undersøges, om der kan skabes øget sikkerhed mod økonomisk udnyttelse, bl.a. gennem ændringer i selskabslovgivningen, lov om penge-institutter.

Retshjælp og fri proces

De eksisterende retshjælpsordninger bør udbygges og forbedres gennem landsdækkende oprettelse af rådgivningskontorer, der kan samarbejde med de stedlige sociale myndigheder.

Også sager, som borgerne har i forhold til administrationen, bør kunne give ret til økonomisk bistand til eksperthjælp, fx advokathjælp, og socialdemokraterne vil søge gennemført regler herom.

Lovpligtig ansvarsforsikring

I erstatningssager er den skadelidtes erstatningskrav ofte værdiløst, fordi den, der har forvoldt skaden, ikke er i stand til at betale og ikke har tegnet forsikring. Der bør derfor indføres en lovpligtig ansvarsforsikring for alle. Det bør tilstræbes at lovpligtige ansvarsforsikringer kan tegnes i et statsligt forsikringsselskab.

Kultur i en social sammenhæng

Socialdemokraterne har altid kæmpet imod, at det ene menneske eller den ene gruppe kunne udnytte den anden, altså en kamp mod klassesamfundets kulturelle og økonomiske uretfærdigheder.

Socialdemokraterne vil derfor arbejde for:

- at kulturpolitikken må sikre menneskelig ligestilling i arbejdslivet baseret på fællesskab og medbestemmelse,
- at der opnås større alsidighed i den kulturelle aktivitet, så også det folkelige kulturliv og amatørvirksomheden får bedre vilkår, og så ikke-etablerede kunstnere sikres arbejdslegater og projektstøtte,
- at lokale initiativgrupper får bedre mulighed for at igangsætte aktiviteter ud fra egne ønsker og behov,
- at der sikres den bedst mulige formidling af kunstneriske resultater, således at miljømæssige, økonomiske og geografiske skel nedbrydes for dermed at demokratisere adgangen til de kulturelle tilbud,
- at kunsten i alle dens udtryksformer og brugernes valg af kulturelle tilbud sikres uafhængighed af kommercielle og særinteresser,
- at der skabes lige adgang til ny produktion, så enkelte befolkningsgrupper og klasseinteresser ikke har monopol på at ytre sig,
- at kulturstøtten administreres ud fra bredere og mere sociale kriterier.

Radio og TV

Mulighederne for i øget omfang at realisere forventningerne til de store informations- og oplevelsesmedier radio og TV bør lægges til grund for en kommende revision af radioloven. Radorådet bør gøres sagligt stærkt, bestå af færre medlemmer end for øjeblikket og være demokratisk repræsentativt. Lovens bestemmelser må sikre sammensætning af ensartet demokratisk valgte programråd i amterne, med repræsentationsret i radorådet og medbestemmelse og ansvar for lokal programvirksomhed, og betyde en reel decentralisering af lytteres og seeres forhold til Danmarks Radios centrale ledelse og til provinstjenestens enkelte redaktioner. Der bør fortsat være lovmæssige muligheder for ikke-kommercielt kabelfjernsyn, der kan give mindre geografiske områder en mulighed for et kommunikationsfællesskab. Alle befolkningsgrupper og interesser bør komme til orde i radio og TV. Det stadig større behov for uddannelse, herunder efteruddannelse og omskoling bør lægges til grund for en udbygning af ungdoms- og voksenundervisning i radio og TV's undervisningsprogrammer, som finansieres af staten. Radio- og TV-medierne på regional og landsbasis bør i vid udstrækning benyttes til informationsvirksomhed om lovgivningsarbejdet og dets konsekvenser.

Båndværkstedernes virksomhed bør udbygges, også til at omfatte TV, således at interesse for programdannelse heri kan udvikles i befolkningsgrupperne uanset geografisk placering. Radio og TV skal fortsat underbygge musiklivet og medvirke til at udvikle musikinteresse og musikforståelse. Danmarks Radio bør have mulighed for at producere grammofonplader, kassettebånd og videobånd. For at give hele landet mulighed for at opleve Det Kongelige Teaters og landsdelsscenernes produktioner, bør egnede forestillinger transmitteres i TV. Der bør sikres et snævert nordisk TV-samarbejde til fremme af gensidig programudveksling og således at seere inden for de nordiske lande kan se hinandens programmer. Programvirksomheden må fortsat værnes mod ensidig påvirkning fra kommercielle interesser. Reklamefinansiering af Danmarks Radio indebærer en alvorlig trussel imod udsendelsernes alsidighed og kulturelle niveau og må afvises. TV- og radiolicensen bør som et led i en administrativ forenkling indgå i statens budget og dermed opkræves som en del af statskatten.

Teater

Det er nødvendigt at skabe fortrolighed med teaterets kunst, bl.a. ved at indføre pædagogisk dramatik i skolen. For at sikre den største smidighed med hensyn til fornyelser inden for teaterlivet og for at sikre teaterets udvikling og udbredelse skal man ved siden af de lovbundne tilskud søge at skabe så store og smidige rammebevillinger for andre og nye teaterformer.

Der bør skabes forbedrede vilkår for børne- og ungdomsteater, gruppe- og egnsteater og politisk debatteater og for teateruddannelsen. Det danske Teater, ARTE og andre publikumsorganisationer bør udbygge deres samarbejde ved - gennem den landsdækkende abonnementsordning - at give et nyt publikum større mulighed for at komme i kontakt med teateret. Samtlige teatres arbejdsmuligheder, kunstneriske og økonomiske, må forbedres og

sikres. Teaterskolens virksomhed må udbygges og bør i højere grad stille mod et samarbejde med teatrene.

Musik

Et af de vigtigste områder i dansk musikliv er uddannelsen. Der bør lægges vægt på uddannelse og efteruddannelse af professionelle musikere og pædagoger også på den rytmiske og alternative musiks område. Børn må på et meget tidligt tidspunkt, bl.a. i skoler og musikskoler, have muligheder for at udvikle deres musikalske sans. Det ikke-kommercielle formidlingsarbejde bør organiseres således, at også den lokale udøvelse af musik støttes mest muligt.

En landskoncertorganisation må oprettes til varetagelse af formidlingsarbejdet, således at den lokale udøvelse og formidling af musik støttes mest muligt. Landsdelsorkestrene bør gives større mulighed for koncertvirksomhed overalt i landet, og et samarbejde mellem den kongelige opera og den jyske opera må etableres med samme målsætning. Der bør ligeledes tilstræbes en mere rimelig balance mellem den etablerede og den alternative musik, m.h.t. økonomisk støtte.

Den bildende kunst

I vore offentlige bygninger må den bildende kunst inddrages og anvendes som en naturlig ting. Borgerne må gøres interesseret, så trangen og evnen til at deltage i beslutningen om kunstværkernes placering og funktion gøres levende. Der er brug for en bredt organiseret vandrestillingsinstitution, der bistår lokale initiativer og medvirker til at den bildende kunst kommer direkte ud i hjemmene, skolerne, institutionerne og på arbejdspladserne. En kommunal indkøbsordning skal på længere sigt gøre det muligt at skabe kommunalt ejede samlinger, der kan udlånes til befolkningen på vilkår i lighed med eksisterende biblioteksordning.

Bøger og biblioteker

Både litteraturens udtryksmuligheder og læsernes valgmuligheder indskrænkes af tendenser til koncentration og centralisering i produktions- og detailledet, stigende bogpriser og fald i udgivelsen af ny skønlitteratur og billigbøger, medens markedet i stigende grad præges af bestsellers, kioskromaner og bogklubpakker. Store befolkningsgrupper får ikke udtryk i litteraturen, bl.a. på grund af sociale skævheder i rekrutteringen af forfattere. Alle befolkningsgrupper bør have mulighed for at låne, købe, bruge og skrive litteratur. Ytringsmulighederne, eksperimenterne og det brede udbud af kvalitetsbøger må sikres imod kapitalkoncentrationen og markedsmekanismerne, om nødvendigt gennem offentlig udgivelsesstøtte og bogproduktion. Miljøboglader, forfatterforlag, uafhængige producentgrupper og nye formidlingsveje bør støttes. Støtten til forfattere, bogproduktion og formidling bør udbygges og koordineres til en samlet litteraturpolitik. Biblioteksafgiften til forfattere, oversættere og illustratører bør udvides og reorganiseres, så den bidrager til større lighed i ophavsmændenes arbejdsvilkår, og så den kommer til at stå i et rimeligt forhold til forfatterindsatsen og til befolkningens lønniveau.

Folkebibliotekerne bør udbygges til lokale „kulturcentre" med opsøgende virksomhed i alle kommuner. Biblioteksdækningen bør forbedres både gennem flere heltidsbiblioteker og bogbusser, øget arbejdspladsudlån og udvidede åbningstider, når folk har fri.

Film

Grundlaget for en dansk filmproduktion må udbygges. En forbedret distribution af kunstnerisk værdifulde film må gennemføres. Kortfilmstøtten bør øges. Ved oprettelse af filmværksteder i de enkelte amter skal der skabes adgang for bl.a. amatører til at beskæftige sig med film og ITV. Den audiovisuelle uddannelse må forbedres og et samarbejde mellem kunstarnes uddannelser etableres.

Kunstnerstøtte

Statens Kunstfonds virkefelt bør til stadighed følges i lyset af samfundsudviklingen. Bestræbelserne på at give kunstnerne værdige arbejds- og eksistensvilkår må fortsættes. Støtten bør i højere grad end hidtil ydes i form af arbejds- og andre opgaver, som inddrager og integrerer kunstnerne i samfundet, I kunststøtten bør sociale hensyn også inddrages og tilskudsordningerne indtægtreguleres.

Idræt

En mekaniseret tilværelses fare for den enkeltes fysik gør en aktiv idrætspolitik stadig mere påtrængende.

Centrale arbejdsopgaver i idrætspolitikken vil være lederuddannelse og sikring af de aktives medindflydelse i idrætsorganisationerne, da enhver folkelig og demokratisk ledet organisation er et bidrag til forståelse af samfundslivets problemer.

Den frivillige idræt må løftes ud af kommercielle interesser. Der må skabes en rimelig balance mellem elite-idræt og den enkeltes deltagelse. Idrætspolitikken må først og fremmest skabe gode muligheder for en folkelig idræt, hvis formål må være at fremme solidaritetsfølelsen og skabe velvære. Der bør etableres konsulentordninger, idrætsforskningen bør fremmes og der må åbnes mulighed for alternative idrætsaktiviteter, for eksempel bør idrætsanlæg kunne bruges til arbejdsmedicinske opgaver, i forbindelse med udbygningen af idrætsfaciliteterne bør en fornuftig planlægning sikres, ikke mindst i nye beboelsesområder. Idrætsanlæg må, hvor det er muligt, opføres i forbindelse med lokaler, hvor der foregår andre former for kulturel aktivitet. Det offentliges ansvar over for idrætten må sidestilles med den øvrige kulturpolitik.

Foreninger

For at få demokratiet til at fungere på tilfredsstillende måde og for at sikre, at børn og unge så tidligt som muligt gøres fortrolige med demokratiet som livsform, bør der ydes tilskud til børne- og ungdomsorganisationerne, herunder det politiske og religiøse ungdomsarbejde. De politiske foreninger skal ligeledes sikres økonomisk støtte, for at demokratiet fortsat kan udvikle sig.

Der skal udarbejdes en selvstændig lov om fritidsvirksomhed for børn og unge, byggende på de frivillige børne- og ungdomsforeninger, der alle bør have lige vilkår. Loven må udformes på en sådan måde, at den lader sig forene med organisationernes målsætning og struktur, men samtidig forenkler det administrative arbejde.

Folkekirken - folkets kirke

Da et væsentligt flertal af det danske folk fortsat tilslutter sig folkekirken, betragter socialdemokraterne det som en selvfølge, at folkekirkens forbindelse med staten opretholdes, ved at folketinget er kirkens øverste lovgivende instans.

Socialdemokraterne ønsker denne linie bevaret, fordi den grundfæster folkekirkens rummelighed og frihed og samtidig i størst mulig udstrækning sikrer staten mod kirkelig pression.

Socialdemokraterne anser en yderligere decentralisering af den kirkelige administration for nødvendig og vil derfor virke for øget indflydelse til menighedsrådene, så hovedansvaret for det kirkelige liv hviler på dem, der bor i det enkelte sogn. Der må tillægges de folkevalgte kirkelige råd fuldt økonomisk ansvar inden for de rammer, det kommunale fællesskab muliggør.

Den kirkelige lovgivning må ikke hindre, at kirkebygningerne kan anvendes til ikke kirkelige formål når de er ledige.

Skattereformen må føres videre

Det danske samfund har siden slutningen af 2. verdenskrig gennemløbet en voldsom udvikling med en kraftig stigning i levestandarden. Et led heri og en forudsætning for fremgangen har været gennemførelsen af en række reformer især indenfor det sociale område, sundhedsvæsen, undervisning og en udbygning af de offentlige ydelser. Udviklingen har derfor været karakteriseret af en stærk vækst i beskatningen.

Det er væsentligt, at der sker en fortsat udvikling af velfærdssamfundet. Befolkningens tilslutning hertil er bl.a. afhængig af, at skatterne opkræves på en socialt retfærdig måde, og at skattesystemet er enkelt og forståeligt. Skattesystemet må derfor fortsat forbedres.

Personbeskatningen udgør omkring 60 % af den samlede beskatning. Vort indkomstskattesystem er således fortsat hårdt belastet. En aflastning kan kun i begrænset omfang opnås gennem en omlægning fra indkomstskat over til andre skatteformer. Det må derfor nødvendigvis, blive en hovedopgave i vor skattepolitik at reformere selve indkomstskatten, hvor progressionen i dag rammer for hårdt ind på mellemindkomsterne, og hvor merindkomst beskattes for hårdt. Aflastningen bør ske bl.a. ved en forlængelse af proportionalstrækket, hvorved de fleste skatteydere vil opnå en

lempeligere beskatning af merindkomst. Samtidig vil det medføre en tiltrængt forenkling af selve kildeskatten. Også de mange fradrag komplicerer i høj grad beskatningen og vanskeliggør gennemførelsen af en forenklet og let forståelig kildeskat. Hertil kommer, at fradragene fortrinsvis kommer de bedre stillede til gode.

Derfor bør fradragene formindskes mest muligt. Sigtet bør være, at man i videst mulig udstrækning når frem til at beskatte den personlige bruttoindkomst. Dette vil også give mulighed for en nedsættelse af trækprocenterne.

Det er socialdemokratiernes opfattelse, at der i særlig grad bør sættes ind således,

- at kildeskatten yderligere forenkles gennem en forlængelse af proportionalstrækket, hvor trækprocenten er den samme hele vejen uanset ændringer i indkomsten op og ned,
- at der i forbindelse med forlængelsen af proportionalstrækket sker en yderligere regulering i skatteskalaen,
- at der indføres en progressiv skatteskala for indkomstsommen til amt og kommune,
- at selvangivelsesfradragene beskæres mest muligt, således at der ikke fra det ene år til det andet afgørende forrykkes ved det grundlag borgerne har disponeret på,
- at adgangen til at fradrage repræsentationsudgifter begrænses og at kontrollen med disse udgifter væsentlig skærpes,
- at de fradrag, der bevares, omformes til fradrag i skatten.
- at indtægt, som allerede er registreret hos myndighederne ikke selvangives,
- at sambeskatningen søges helt ophævet, således at alle personer bevarer skattefordel af personfradrag uanset indkomst,
- at der sker en bedre samordning af skat og sociale ydelser,
- at beskatning af sociale pensioner ophæves helt,
- at det igangsatte samarbejde mellem skattemyndighederne og momsmyndighederne udbygges og forstærkes betydeligt, bl.a. gennem en fælles virksomhedskontrol for at sikre en mere effektiv skatteligning og skattekontrol,
- at formuegevinster ved fast ejendom og værdien af naturalieydelser, bolig, bil m.v. inddrages effektivt under indkomstbeskatning for at lette skatte trykket på almindelig arbejdsindkomst. Værdistigning på fast ejendom udover den almindelige inflation bør beskattes med en meget høj procent.
- at der åbnes ad gang til at få skat af ejendomsbesiddelse og af formuegevinster på jord og fast ejendom indsat som offentlige prioriteter i ejendomme i stedet for at betale kontant.
- at grundskyld til kommune og amt bevares, som en væsentlig skatteform, men uden fradrag,ret,
- at spekulationsgevinster på værdipapirer effektivt beskattes. Bundfradraget ved særlig indkomstsommen afskaffes.
- at der gennemføres en forhøjelse af selskabsskatten, så der opnås en bedre balance i forhold til indkomstsommen. Selskabsskatten skal også omfatte de erhvervsmæssige selvejede institutioner, herunder fonde,
- at formueskatten sættes op især for større formuer,
- Det er socialdemokraternes opfattelse, at den progressive statsindkomstsommen bør bevares. Progressionen i statsindkomstsommen afbalancerer afgifternes tendens til at vende den tunge ende nedad.

Indkomstsommen var ved sin fremkomst et stort fremskridt og har været en forudsætning for, at man i tidens løb har kunnet gennemføre de store sociale og samfundsmæssige reformer på en socialt afbalanceret måde. Også fremover vil indkomstsommen være et nødvendigt led i vort samlede skattesystem, men med stigningen i indkomstsommen er de ulemper, der trods alt knytter sig til denne i dens nuværende udformning, trådt mere i forgrunden. Det er derfor nødvendigt at aflaste indkomstsommen, at forbedre og forenkle den og øge indsatsen mod skatteunddragelse og skattemisbrug. Ingen enkelt skatteform kan alene klare det moderne samfunds store skattebehov. Indkomstsommen alene kan det ikke, og moms og afgifter alene kan det heller ikke uden at blive overspillet. Der må nødvendigvis arbejdes med et flerstrengt system. Men systemet skal til stadighed tilpasses, så vi opnår den rette balance.

Også arbejdsgiverafgifter vil kunne aflaste indkomstsommen.

Det er en hovedopgave løbende at forbedre indkomstskattesystemet. Dette er en af den kommende tids vigtigste opgaver.